

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων - Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων - Πανεπιστήμιο Πειραιά

Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»

«Στρατηγικές “Κοινωνικών Οικονομιών Κλίμακας” στην Ελλάδα: Σχεδιασμός και Διαχείριση του ΤΕΒΑ, Προβλήματα, Συμπληρωματικότητα με λοιπές Πολιτικές Αντιμετώπισης της Φτώχειας και Προώθησης της Κοινωνικής Ενσωμάτωσης. Η περίπτωση της Δυτικής Αθήνας (Δ.Α.).»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΟΚΑΤΛΙΔΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Α.Μ. 3033201505135

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΕΝΙΕΡΗΣ

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΣΚΛΙΑΣ

ΡΑΛΛΗΣ ΓΚΕΚΑΣ

Αθήνα, Νοέμβριος 2016

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων - Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων - Πανεπιστήμιο Πειραιά

Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»

«Στρατηγικές “Κοινωνικών Οικονομιών Κλίμακας” στην Ελλάδα: Σχεδιασμός και Διαχείριση του ΤΕΒΑ, Προβλήματα, Συμπληρωματικότητα με λοιπές Πολιτικές Αντιμετώπισης της Φτώχειας και Προώθησης της Κοινωνικής Ενσωμάτωσης. Η περίπτωση της Δυτικής Αθήνας (Δ.Α.).»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΟΚΑΤΛΙΔΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Α.Μ. 3033201505135

(Συνολικός αριθμός λέξεων: 14.726)

Αθήνα, Νοέμβριος 2016



Department of Political Studies and International Relations - University of Peloponnese

Department of Economics - Democritus University of Thrace

Department of Economics - Aristotle University of Thessaloniki

Department of Business Administration - University of Piraeus

Interuniversity Interdepartmental

Master Program in

«Local and Regional Government and Development»

**Strategies for ‘Social Economies of Scale’ in Greece: Design
and Management of FEAD, Problems, Complementarity with
other Poverty and Promotion of Social Inclusion Policies.**

The case of West Athens

TOKATLIDI ELEFThERIA L 3033201505135

Athens, November 2016

Ευχαριστίες

Ευχαριστούμε θερμά τον

«Στρατηγικές “Κοινωνικών Οικονομιών Κλίμακας” στην Ελλάδα: Σχεδιασμός και Διαχείριση του ΤΕΒΑ, Προβλήματα, Συμπληρωματικότητα με λοιπές Πολιτικές Αντιμετώπισης της Φτώχειας και Προώθησης της Κοινωνικής Ενσωμάτωσης. Η περίπτωση της Δυτικής Αθήνας (Δ.Α.).»

Keywords: ΤΕΒΑ, Κοινωνικές Οικονομίες Κλίμακας, Κοινωνική Ένταξη, Ακραία Φτώχεια, Κοινωνική Καινοτομία, Καθολική Πρόσβαση.

Περίληψη

Στην Ελλάδα λόγω των επιτεινόμενων δυσμενών κοινωνικοοικονομικών συνθηκών είναι αναγκαία μια «συλλογική προσπάθεια» για την αντιμετώπιση της φτώχειας, την κοινωνική ένταξη και την προώθηση στην απασχόληση των ευπαθών ομάδων σε όρους «ισότιμης και καθολικής πρόσβασης» σε υπηρεσίες, επιδόματα και αγαθά, αλλά και ευκαιρίες απασχόλησης.

Η παροχή ομογενοποιημένων υπηρεσιών ταυτοποίησης, ενδυνάμωσης, και κοινωνικής ένταξης των ωφελουμένων, αλλά και παρακολούθησης και αξιολόγησης αυτής της διαδικασίας, περιγράφεται ως μια *ενιαία διαδικασία* με την μορφή «κοινωνικών οικονομιών κλίμακας» (ΚΟΚ).

Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα εργασία εξετάζει τη συσχέτιση μεταξύ *ενδυνάμωσης* και *ανάπτυξης* των ευπαθών ομάδων με ταυτόχρονη μείωση της φτώχειας, με τη μορφή «συνιστωσών» των ΚΟΚ.

Η διερεύνηση αυτών των παραγόντων δεν γίνεται αφηρημένα ή θεωρητικά, αλλά με πεδίο έρευνας και προτάσεων εφαρμογής τη Δυτική Αθήνα, η οποία είναι μια κατεξοχήν περιοχή με θύλακες αρνητικών κοινωνικών φαινομένων, υψηλό βαθμό ευπαθών και περιθωριοποιημένων ομάδων και έντονα φαινόμενα *ακραίας φτώχειας*.

Ως συμπέρασμα της ανάλυσης των στοιχείων προκύπτει ότι η προώθηση της κοινωνικής ένταξης δεν συνίσταται στην αντιμετώπιση της φτώχειας, αλλά αποτελεί το *πρώτο βήμα* για την «επαναφορά» του τοπικού πληθυσμού σε συνθήκες ατομικής ενεργοποίησης και κοινωνικοποίησης. Πεδίο εφαρμογής του *πρώτου βήματος* αποτελεί η οικογένεια. Στην συνέχεια, όταν δηλαδή ολοκληρωθεί επιτυχώς η κοινωνική ένταξη, ακολουθεί το *δεύτερο βήμα*, όπου σε ατομικό επίπεδο ο ωφελούμενος που είναι σε

εργασιακή ηλικία προετοιμάζεται τόσο στην αγορά εργασίας όσο και στην επιχειρηματικότητα.

Η πρωτότυπη συνεισφορά της παρούσας εργασίας εντέλει αφορά στην εδραίωση των ΚΟΚ στο πλαίσιο αξιοποίησης τοπικού δικτύου Κοινωνικών Δομών, στα οποία οι ωφελούμενοι έχουν *ανοιχτή και καθολική πρόσβαση* με *διττό στόχο* αφενός μεν την κοινωνική τους ένταξη (ενδυνάμωση) αφετέρου δε, την προώθησή τους στην αγορά εργασίας και στην επιχειρηματικότητα (ανάπτυξη).

Strategies for “Social Scale Economies” in Greece: Design and Management of FEAD, Problems, Complementarity with other Poverty and Promotion of Social Inclusion Policies. The case of West Athens.

Keywords: FEAD, Social Economies of Scale, Social Inclusion, Extreme Poverty, Social Innovation, Universal Access

In Greece due to unfavorable socioeconomic conditions is necessary a "collective effort" in tackling poverty, social inclusion and promote the employment of vulnerable groups in terms of "fair access for all" to services, benefits, goods and employment opportunities.

Providing uniform and homogenized identification services, empowerment, social inclusion of the beneficiaries and monitoring / evaluation of this process, it creates the so-called "social economies of scale" (SEoS)

This thesis examines the relationship between the empowerment and the growth while reducing poverty in the form of SEoS's "components".

The investigation of these factors is not done abstractly or theoretically, but with research and implementation of these proposals in West Athens, which is a region with enclaves of negative social phenomena, highly vulnerable and marginalized groups, and extreme poverty phenomena.

The conclusion of the analysis of these figures shows that the promotion of social integration is not to combat poverty, but it is the first step to “reset” local population to individual activation and socialization conditions. The implementation field of this first step is "family". The second step, after the successful social integration, focuses on the preparation and the promotion of the “beneficiaries”, that are at working age, into the job market and the entrepreneurship.

The original contribution of this thesis ultimately concerns the establishment of SEoS within the exploitation of Social Structures, in which the "beneficiaries" have open and universal access with a double objective: firstly their social integration (strengthening) on the other hand, their promotion in the labor market and entrepreneurship (development)

Περιεχόμενα

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	5
2.1. Μεθοδολογικό Πλαίσιο και Σκοποί	5
2.2. Κύρια Ερευνητικά Ερωτήματα	6
2.3. Μεθοδολογικά Εργαλεία – Πρωτοτυπία της Εργασίας – Ταξινόμηση των Πληροφοριών.....	7
3. ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	12
3.1. Το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη και την Καταπολέμηση της Φτώχειας	12
3.2. Το Εθνικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη και την Καταπολέμηση της Φτώχειας – Συνοπτική Αποτύπωση της Κατάστασης της Φτώχειας στην Ελλάδα.....	15
3.3. Στόχοι και Εργαλεία του ΕΣΠΑ 2014-2020 για την αντιμετώπιση της Φτώχειας και την προώθηση της Κοινωνικής Ένταξης	22
3.4. Η Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη.....	24
3.5. Εθνικό Προγραμματικό Πλαίσιο 2014 – 2020 για την Αντιμετώπιση της Φτώχειας, της Ακραίας Φτώχειας και του Κοινωνικού Διαχωρισμού (ΕΠΑΝΑΔ – ΤΕΒΑ – Π.Α.Α.)	28
4. ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	31
4.1. Ε.Π. ΕΒΥΣ του ΤΕΒΑ	31
4.2. Η Κοινωνική Κατάσταση στην ευρύτερη Δυτική Αθήνα	33
4.3. Η Εφαρμογή Δράσεων Αντιμετώπισης της Φτώχειας και Ακραίας Φτώχειας στη Δυτική Αθήνα. Η Κοινωνική Σύμπραξη (Κ.Σ.) Δυτικού Τομέα Αθηνών	36
4.3.1. Σύντομο ιστορικό	36
4.3.2. Ωφελοόμενοι του ΤΕΒΑ στην Δυτική Αθήνα (σύνθεση, χωρική κατανομή)	37
4.3.3. Αντιμετώπιση των «αδυναμιών» των Τοπικών Κοινωνικών Πολιτικών – Πιλοτική Εφαρμογή των «Κοινωνικών Οικονομικών Κλίμακας» στη Δυτική Αθήνα	41
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΟΙ “ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ” ΩΣ “ΕΡΓΑΛΕΙΟ” ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΗ	

ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΥΠΑΘΩΝ ΟΜΑΔΩΝ	49
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	57

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1: Η εξέλιξη των Κοινωνικών Δεικτών της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020» στην Ελλάδα.....	17
Πίνακας 2: Αξιολόγηση του Εθνικού Προγράμματος Μεταρρυθμίσεων 2012-2014 (ΕΠΜ) σε σχέση με την αντιμετώπιση της φτώχειας.....	18
Πίνακας 3: Αποτύπωση της εξέλιξης των «πτυχών» της φτώχειας στην Ελλάδα 2008-2013	18
Πίνακας 4:Ωφελούμενοι ανά Εταίρο / Ανάλυση ανά φύλο και οικογένειες	37
Πίνακας 5: Οικογένειες ανά Δήμο-Εταίρο με τόπο κατοικίας (εντός η εκτός Δυτικού Τομέα).....	39
Πίνακας 6: Άτομα ανά οικογένεια ανά Δήμο κατοικίας	39
Πίνακας 7: Μονογονεϊκές οικογένειες/ ποσοστιαία κατανομή ανά Δήμο και πλήθος παιδιών.....	40

Κατάλογος διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Σύνθεση του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού – 2013.....	19
Διάγραμμα 2: Εθνικός Μηχανισμός Κοινωνικής Ένταξης	28
Διάγραμμα 3: Κατανομή ωφελούμενων ανά φύλο και ανά εταίρο	38
Διάγραμμα 4: Κατανομή ωφελουμένων (και οικογενειών) ανά Δήμο-Εταίρο	38
Διάγραμμα 5: Ποσοστό μονογονεϊκών οικογενειών (επί του συνόλου των δικαιούχων οικογενειών του ΤΕΒΑ).....	41
Διάγραμμα 6: Διαγραμματική Απεικόνιση του προτεινόμενου Ιεραρχημένου «Δικτύου Κοινωνικών Δομών Δυτικής Αθήνας» (ΔικΔΔΑ).....	48

Πίνακας Συνοτομογραφιών

ΑΜΣ	Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού
ΑΜΕΑ	Άτομα με Ειδικές Ανάγκες
ΑΣΔΑ	Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Δυτικής Αθήνας
ΓΠΑΕ	Γραφεία Προώθησης στην Απασχόληση και την Επιχειρηματικότητα
Δ.Α	Δυτική Αθήνα
ΔιΚΔΔΑ	Δίκτυο Κοινωνικών Δομών στην Δυτική Αθήνα
Ε.Ι.Ε.Α.Δ	Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού
ΕΑΕΚ / NEET	Νέοι (κάτω των 25 ετών) που βρίσκονται σήμερα εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης / A young person who is no longer in the education system and who is not working or being trained for work
ΕΔΒΜ	Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΤΑΑ	Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης
ΕΚΟ	Ευπαθείς Κοινωνικά Ομάδες
ΕΚΤ.	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΜΚΕ	Εθνικός Μηχανισμός Κοινωνικής Ένταξης
ΕΠ ΕΒΥΣ	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Επισιτιστικής και Βασικής Υλικής Συνδρομής
ΕΠΑΝΑΔ	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού
ΕΠΜ	Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων
ΕΣΚΕ	Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης
ΕΣΠΑ	Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς
ΕΣυΚΠ	Ελληνικό Σύστημα Κοινωνικής Προστασίας
ESSPROS	European System of Integrated Social Protection Statistics
ΕΤΠ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσαρμογής στην Παγκοσμιοποίηση
ΕΤΠΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
Θ.Σ	Θεματικός Στόχος
Κ.Σ.	Κοινωνική Σύμπραξη
ΚΜ	Κράτη – Μέλη
ΚΟΙΣΠΕ	Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης
ΚΟΚ	Κοινωνικές Οικονομίες Κλίμακας
ΚΥΑ	Κοινή Υπουργική Απόφαση
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΚΓ	Ολοκληρωμένες Κατευθυντήριες Γραμμές
ΟΚΕ	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Π.Α.Α	Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης
ΠΕΜΚΕ	Περιφερειακός Μηχανισμός Κοινωνικής Ένταξης
ΠΕΠ	Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
ΠΕΣΚΕ	Περιφερειακή Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης
ΠΦΥ	Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας

ΠΦΨΥ	Πρωτοβάθμια Φροντίδα Ψυχικής Υγείας
ΤΕΒΑ	Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Απόρους
ΤΕΔΚΝΑ	Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων νομού Αττικής
ΤΟΜΥ	Τοπικές Μονάδες Υγείας
ΤοΣΚΕ	Τοπικές Συμπράξεις Κοινωνικής Ενσωμάτωσης
Χ.Π	Χρηματοδοτικές Προτεραιότητες (ΕΣΠΑ)

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι ανισότητες, η ανισοκατανομή ισχύος, οι δυσμενείς συνθήκες απασχόλησης, η «παγίδευση» σε καθεστώς φτώχειας και η έλλειψη οικονομικών ευκαιριών αποτελούν στοιχεία αποδυνάμωσης των πολιτών ως προς τη διαβίωση και την ένταξή τους στην κοινότητα, ενώ συντελούν στη δημιουργία και διατήρηση συνθηκών φτώχειας. Ο συνδυασμός των ανωτέρω οδηγεί στην «περιθωριοποίηση» του συνόλου των μελών μιας οικογένειας.

Οι συνθήκες αυτές διαμορφώνουν ένα «αρνητικό σπινάλ» ανατροφοδότησης του συνδυασμού φτώχειας, κοινωνικής περιθωριοποίησης και επαγγελματικής αποχής, είτε λόγω γενικότερων φαινομένων οικονομικής και κοινωνικής κρίσης, είτε λόγω αντικειμενικής αδυναμίας των τοπικών οικονομιών να δημιουργήσουν θέσεις απασχόλησης, είτε – κυρίως - λόγω της αδυναμίας των ίδιων των *μειονεκτούντων ατόμων* να διαχειρισθούν από μόνοι τους την προώθησή τους σε θέσεις εργασίας ή εναλλακτικά, να δημιουργήσουν ευκαιρίες άσκησης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Τα μειονεκτούντα άτομα, ή οι «*Ευπαθείς Ομάδες*» (που αποτελεί έναν γενικά αποδεκτό θεσμικό όρο), εμφανίζονται με διάφορα χαρακτηριστικά και ιδιότητες. Μία ολοκληρωμένη προσέγγιση για την αναγνώριση της σταθμισμένης κοινωνικής τους περιθωριοποίησης και αποδυνάμωσης θα μπορούσε να τους διασφαλίσει μια «βιώσιμη έξοδο» από την παγίδα της φτώχειας, η οποία στην πράξη οδηγεί στην κοινωνική ένταξη και, δι' αυτής, την είσοδο ή την επάνοδό τους στην αγορά εργασίας.

Μέσω της παρούσας εργασίας επιχειρείται ακριβώς η *διερεύνηση της συσχέτισης ανάμεσα στην ενδυνάμωση και στην ανάπτυξη του ατόμου που υπόκειται σε κοινωνικό αποκλεισμό ή/και ακραία φτώχεια, συσχέτιση που οδηγεί ταυτόχρονα στην αντιμετώπιση και, εντέλει στη μείωση της φτώχειας, στο πλαίσιο μιας «συστηματικής διαδρομής» κοινωνικής ένταξης και προώθησης στην απασχόληση.*

Στο πλαίσιο αυτό, διερευνάται η αποκωδικοποίηση των προβλημάτων κοινωνικού αποκλεισμού και «παγίδευσης» των νοικοκυριών σε συνθήκες φτώχειας και η ανάδειξη των αδυναμιών, των ασυμβατοτήτων και των «κενών» της εφαρμογής αξιόπιστων και αποτελεσματικών πολιτικών κοινωνικής ένταξης σε τοπικό επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψη τις πολιτικές, τις δράσεις και τους διαθέσιμους πόρους (ΕΣΠΑ, ΤΕΒΑ, ΕΚΕ), καθώς και τη διεύρυνση / εξειδίκευση του πλαισίου οργάνωσης των προβλημάτων φτώχειας τόσο σε περιφερειακό όσο και εθνικό επίπεδο με ταυτόχρονη κινητοποίηση του «τοπικού κοινωνικού κεφαλαίου».

Συνακόλουθα, αναδεικνύεται η *ανάγκη* σύνδεσης της κοινωνικής ένταξης (*ενδυνάμωση*) με τη «φυσική συνέχεια» της προώθησης στην απασχόληση εκείνων των ωφελούμενων που βρίσκονται σε ηλικία, θέση και δυνατότητα εργασίας (*ανάπτυξη*). Χαρακτηριστικό της πρώτης φάσης κοινωνικής ένταξης που αφορά στην «*ενδυνάμωση*», αποτελεί η συλλογική παρέμβαση σε επίπεδο οικογένειας, ενώ στη δεύτερη φάση που αφορά στην «*ανάπτυξη*», η παρέμβαση εστιάζει στο επίπεδο ατόμου, με στάθμιση όμως των επιρροών του οικογενειακού περιβάλλοντος. Δηλαδή, η αξιολόγηση της διαδικασίας της «*ατομικής ανάπτυξης*», είναι συνεχής (on-going) και περιλαμβάνει το οικογενειακό περιβάλλον (Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD 2012). Η ανάγκη αυτή συνδέεται με τον σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση μιας συνεκτικής τοπικής πολιτικής σύνδεσης και σύνθεσης της «ενδυνάμωσης» με την «ανάπτυξη» του ατόμου.

Η μεθοδολογική προσέγγιση ικανοποίησης αυτής της πολυεπίπεδης διαδικασίας υποστηρίζεται στο πλαίσιο της παρούσης και από «ευρήματα» ανάλυσης πεδίου, τόσο ως προς τις συνθήκες διαβίωσης, τη «διαστρωμάτωση» των δυνητικά ωφελουμένων (οικογένειες-μέλη-άτομα), τις Κοινωνικές Δομές που τους υποστηρίζουν με υπηρεσίες και, βεβαίως, τις παροχές που συμπληρώνουν μια (θεωρητικά) πλήρη υποστήριξη της αντιμετώπισης της φτώχειας και της κοινωνικής ενσωμάτωσης.

Για την ικανοποίηση των παραπάνω ερωτημάτων, η εργασία διαρθρώνεται με βάση τις προδιαγραφές εκπόνησής της σε τρία βασικά «μέρη» (εισαγωγικές κατευθύνσεις, κύριο μέρος – συμπεράσματα και, πηγές – βιβλιογραφία), και σε πέντε Ενότητες.

Πέραν της εισαγωγής (Ενότητα 1) στην οποία επιχειρείται η παρουσίαση της ερευνητικής προσέγγισης και εισάγεται ο αναγνώστης στο αντικείμενο και το περιεχόμενο της εργασίας, η παρούσα διαρθρώνεται σε πέντε Ενότητες εκ των οποίων η δεύτερη αφορά στη μεθοδολογία που ακολουθείται κατά την εκπόνηση της εργασίας.

Στην τρίτη και στην τέταρτη Ενότητα γίνεται αντίστοιχα ανάλυση του «εξωτερικού» και «εσωτερικού» περιβάλλοντος που αφορά στην κοινωνική αλληλεγγύη και στις εφαρμοζόμενες πολιτικές κοινωνικής ένταξης, ενώ ως αποτέλεσμα αυτής της ανάλυσης, διαμορφώνεται μια συγκεκριμένη πρόταση συγκρότησης «τοπικού δικτύου κοινωνικών Δομών» στη Δυτική Αθήνα, η οποία αποτελεί την περιοχή στην οποία επιχειρείται μια έρευνα πεδίου, με αξιοποίηση πρωτογενών δεδομένων από τις δράσεις του ΤΕΒΑ στην Ελλάδα.

Στην πέμπτη Ενότητα περιλαμβάνονται τα συμπεράσματα που εξάγονται από την προηγούμενη ανάλυση.

Η εργασία ολοκληρώνεται με αναφορά των πηγών και της βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε.

Αναλυτικά, στην Ενότητα 2 επιχειρείται μια συνοπτική μεθοδολογική προσέγγιση του ζητήματος των «κοινωνικών οικονομιών κλίμακας», ως πρωτότυπης έννοιας που αφορά κυρίως στις ευπαθείς ομάδες και η οποία εμπεριέχει την κοινωνική καινοτομία με τη μορφή «τοπικών συνεργιών» για την αντιμετώπιση της φτώχειας και της ακραίας φτώχειας (σε επίπεδο οικογένειας), την ενδυνάμωση, την κοινωνική ένταξη και την προώθηση στην αγορά εργασίας (σε επίπεδο ατόμου, μέλους της οικογένειας).

Η (αναγκαία) ανάλυση πεδίου αξιοποιεί πρωτογενή στοιχεία ωφελουμένων από τις δράσεις του ΤΕΒΑ στη Δυτική Αθήνα (Δ.Α.), οι οποίες εφαρμόζονται για πρώτη φορά το 2016. Η Δ.Α. είναι μια περιοχή με θύλακες αρνητικών κοινωνικών φαινομένων, υψηλό βαθμό ευπαθών και περιθωριοποιημένων ομάδων ως προς το σύνολο του τοπικού πληθυσμού και έντονα φαινόμενα ακραίας φτώχειας, άρα αποτελεί έναν άμεσο αποδέκτη «συνδυασμένων κοινωνικών πολιτικών».

Στην Ενότητα 3 παρουσιάζεται συνοπτικά η ανάλυση του «εξωτερικού περιβάλλοντος», δηλαδή της σχέσης της κοινωνικής ένταξης και της προώθησης στην απασχόληση, το ευρωπαϊκό και εθνικό πλαίσιο για την κοινωνική ένταξη και την καταπολέμηση της φτώχειας. Στο εθνικό επίπεδο, γίνεται συνοπτική παρουσίαση της υφιστάμενης κατάστασης, όπου αναλύονται οι συνθήκες και η «δυναμική» της φτώχειας στην Ελλάδα, ως «αφετηρίας» προώθησης των ευπαθών ομάδων στη διαδικασία κοινωνικής ένταξης. Για την επίτευξη των ανωτέρω, έγινε βιβλιογραφική αναζήτηση ερευνών συναφών με το αντικείμενο της παρούσας Διπλωματικής Εργασίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, καθώς και των διαθέσιμων στοιχείων που ήταν απαραίτητα για τη συγκεκριμένη διερεύνηση.

Στην Ενότητα 4 παρουσιάζεται η ανάλυση του «εσωτερικού περιβάλλοντος», στο πλαίσιο του οποίου γίνεται προσέγγιση των στόχων και των δράσεων του ΤΕΒΑ στην Ελλάδα, με έμφαση στην αντιμετώπιση της ακραίας φτώχειας.

Μεθοδολογικά, οι δράσεις του ΤΕΒΑ επιλέγονται διότι στην πράξη είναι οι πρώτες δράσεις που έχουν σχεδιασθεί και εφαρμόζονται στο πλαίσιο της νέας Προγραμματικής Περιόδου 2014-2020. Στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2014-2020 συγκροτείται ένα πλέγμα Κοινωνικών Δομών, αλλά στην παρούσα χρονική συγκυρία δεν έχουν ακόμα λειτουργήσει.

Ειδικότερα, αναλύεται και αξιολογείται συνοπτικά η οργάνωση και εφαρμογή των δράσεων του ΤΕΒΑ για την αντιμετώπιση της Φτώχειας και της Ακραίας Φτώχειας στη

Δυτική Αθήνα, μέσα από το «εγχείρημα» της ενιαίας – διαδημοτικής «Κοινωνικής Σύμπραξης (Κ.Σ.) του Δυτικού Τομέα Αθηνών (Δήμοι-Εταίροι και άλλοι τοπικοί φορείς), που από τη φύση της συγκεντρώνει στοιχεία *κοινωνικής καινοτομίας*.. Επιχειρείται ταυτόχρονη ανάλυση της διαστρωμάτωσης των ωφελούμενων νοικοκυριών (ανά μέλος με έμφαση στα παιδιά) και «χωρική προσέγγιση», δηλαδή των κατανομών των ωφελουμένων ανά Δήμο-Εταίρο.

Ως επακόλουθο βήμα της ανάλυσης πεδίου, διαμορφώνεται (και απεικονίζεται πιλοτικά) η πρωτότυπη πρόταση διαμόρφωσης ενός κοινού και ιεραρχημένου *Δικτύου Κοινωνικών Δομών στη Δυτική Αθήνα (ΔΙΚΔΔΑ)* για την συγκροτημένη και συστηματική αναγνώριση των αναγκών και διαμόρφωσης στοχευμένων / εξατομικευμένων προγραμμάτων προώθησης των ωφελουμένων στην κοινωνική ένταξη, καθώς και στην αγορά εργασίας και στην επιχειρηματικότητα.

Στην Ενότητα 5 παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της ανάλυσης και διαμορφώνεται η πρόταση ενσωμάτωσης του συνόλου των Κοινωνικών Δομών στη Δυτική Αθήνα σε ένα «ιεραρχημένο» τοπικό Δίκτυο. Ο στόχος του «Κοινωνικού Δικτύου» είναι διττός:

- από την μία πλευρά, αντιμετώπιση της φτώχειας και προώθηση της κοινωνικής ένταξης, ως το πρώτο βήμα για την κοινωνικοποίηση του τοπικού πληθυσμού που υπόκειται σε συνθήκες ακραίας φτώχειας και (αυτό)-παγίδευσης σε κοινωνική περιθωριοποίηση και,
- από την άλλη πλευρά, προετοιμασία και προώθηση των κοινωνικά ενταγμένων στην αγορά εργασίας και στην επιχειρηματικότητα, μέσα από ατομικά πλάνα ενδυνάμωσης δεξιοτήτων, ικανοτήτων, ομαδικότητας κ.λπ. και, φυσικά, με την συναίνεση και την συμμετοχή των ιδίων.

Στο τέλος της παρούσας μεταπτυχιακής εργασίας, παρουσιάζεται κωδικοποιημένα η βιβλιογραφία και οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

2.1. Μεθοδολογικό Πλαίσιο και Σκοποί

Η παρούσα εργασία εξετάζει τη συσχέτιση μεταξύ «ενδυνάμωσης» και «ανάπτυξης» των ευπαθών ομάδων, με ταυτόχρονη αντιμετώπιση της φτώχειας.

Τα επίπεδα στόχευσης των πολιτικών κοινωνικής ένταξης διακρίνονται θεωρητικά σε δύο πεδία εφαρμογής:

- την οικογένεια (για τα μέλη της οποίας θα πρέπει να εφαρμοσθούν συνολικές και συλλογικές δράσεις ενδυνάμωσης) και
- το μέλος ή τα μέλη αυτής για τα οποία θα εφαρμοσθούν ατομικά πλάνα ανάπτυξης.

Λαμβάνονται υπόψη ότι οι ανισότητες (εισοδηματικές, κοινωνικές και θεσμικές), οδηγούν εντέλει σε «αποτυχίες» των πολιτικών κοινωνικής αλληλεγγύης, οι οποίες αποτρέπουν τους φτωχούς από το να επενδύσουν στην αύξηση της παραγωγικότητας και της παραγωγής τους ώστε να αυξήσουν το εισόδημά τους και να ενισχύσουν τη φωνή τους μέσα στην ίδια την κοινωνία στην οποία ανήκουν (Organisation for Economic Co-operation and Development 2012).

Η παρούσα εργασία εξετάζει επίσης το πλαίσιο διαμόρφωσης «ισχυρών και συστηματικών» συνεργιών κατά τον σχεδιασμό και την εφαρμογή ολοκληρωμένων κοινωνικών πολιτικών, με στόχο την επίτευξη «κοινωνικών οικονομιών κλίμακας» με την χρήση μεθόδων, εργαλείων, και δράσεων «κοινωνικής καινοτομίας». Στο πλαίσιο των συμπερασμάτων της παρούσης εργασίας, οι «κοινωνικές οικονομίες κλίμακας» αναλύονται σε επιμέρους συγκεκριμένα «βήματα» οργάνωσης και εφαρμογής των δράσεων «ενδυνάμωσης» και «ανάπτυξης», κατά τις ανωτέρω έννοιες.

Μεθοδολογικά, η προώθηση της κοινωνικής ένταξης αποτελεί το *πρώτο βήμα* για την «επιβεβαίωση» του τοπικού πληθυσμού που υπόκειται σε συνθήκες ακραίας φτώχειας σε συνθήκες ατομικής ενεργοποίησης και κοινωνικοποίησης. Στην συνέχεια, όταν δηλαδή ολοκληρωθεί ή καλλιεργηθεί επιτυχώς η κοινωνική ένταξη, το δεύτερο βήμα, εστιάζει στην προετοιμασία και προώθηση των «ωφελουμένων» του πρώτου βήματος στην αγορά εργασίας και στην επιχειρηματικότητα.

Η παρούσα εργασία προσπαθεί:

- να αποκωδικοποιήσει αυτά τα προβλήματα σε τοπική κλίμακα και,
- να αναδείξει τις αδυναμίες, τις ασυμβατότητες και τα κενά της εφαρμογής ολοκληρωμένων πολιτικών κοινωνικής προστασίας και ένταξης, επίσης σε

τοπικό επίπεδο, αναδεικνύοντας τις «κοινωνικές οικονομίες κλίμακας» ως εργαλείο συνεργασίας, πρακτικά σε δια-δημοτικό επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψη τις πολιτικές δράσεις και πόρους (ΕΣΠΑ, ΤΕΒΑ, ΕΚΕ), καθώς και τη διεύρυνση του πλαισίου αντιμετώπισης των προβλημάτων φτώχειας τόσο σε Εθνικό όσο και Ευρωπαϊκό επίπεδο.

2.2. Κύρια Ερευνητικά Ερωτήματα

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα της παρούσας εστιάζει στην «ολοκληρωμένη προσέγγιση» της κοινωνικής ένταξης, του περιεχομένου της και των βημάτων εφαρμογής της σε μια χωρική ενότητα.

Η κοινωνική ένταξη των ευπαθών ομάδων οφείλει να ξεκινά από την αναγνώριση, παρακολούθηση, αξιολόγηση και βελτίωση των αιτιών και στοχευμένα, των συνθηκών, της κοινωνικής τους περιθωριοποίησης και αποδυνάμωσης. Στόχος είναι ο σχεδιασμός μιας αμοιβαία αποδεκτής «βιώσιμης εξόδου» από την παγίδα της φτώχειας, η οποία στην πράξη αξιοποιεί την κοινωνική ένταξη για την προώθηση σε εναλλακτικές ευκαιρίες απασχόλησης.

Συνακόλουθα, το κύριο ερευνητικό ερώτημα της παρούσας συντίθεται στη διερεύνηση και αποκωδικοποίηση της συσχέτισης ανάμεσα στην ενδυνάμωση και στην ανάπτυξη του ατόμου που υπόκειται σε κοινωνικό αποκλεισμό ή/και ακραία φτώχεια, συσχέτιση που οδηγεί ταυτόχρονα στην αντιμετώπιση και, εντέλει στη μείωση της φτώχειας, στο πλαίσιο μιας «συστηματικής διαδρομής» κοινωνικής ένταξης και προώθησης στην απασχόληση αξιοποιώντας κοινωνικές οικονομίες κλίμακας.

Η διερεύνηση αυτών των παραγόντων δεν γίνεται αφηρημένα ή θεωρητικά, αλλά με πεδίο έρευνας και προτάσεων εφαρμογής τη Δυτική Αθήνα, η οποία είναι μια κατεξοχήν περιοχή με θύλακες αρνητικών κοινωνικών φαινομένων, υψηλό βαθμό ευπαθών και περιθωριοποιημένων ομάδων και έντονα φαινόμενα ακραίας φτώχειας.

Ειδικότερα και, προκειμένου να ενσωματωθούν και να αξιοποιηθούν κρίσιμες πτυχές της πολύπλοκης διεργασίας της κοινωνικής ένταξης, εξετάζονται επίσης τα ακόλουθα ζητήματα:

- η διαμόρφωση «συνεργιών» κατά τον σχεδιασμό και την εφαρμογή ολοκληρωμένων κοινωνικών πολιτικών, με στόχο την επίτευξη «κοινωνικών οικονομικών κλίμακας» και την χρήση μεθόδων, εργαλείων και δράσεων «κοινωνικής καινοτομίας»,

- το πλαίσιο αντιμετώπισης των προβλημάτων φτώχειας και ακραίας φτώχειας, στην Ελλάδα, με γνώμονα τις κοινές ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές,
- η αξιολόγηση του εξωτερικού/εσωτερικού περιβάλλοντος της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού,
- η παρουσίαση του «εξωτερικού περιβάλλοντος» της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ευρώπη και στην Ελλάδα,
- η ανάλυση του «εσωτερικού περιβάλλοντος» της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στην Δυτική Αθήνα,
- η ανάλυση των «κατανομών» των ωφελουμένων (Οικογένειες, Μέλη, Τυπολογίες) στη Δυτική Αθήνα ανά Δήμο, με στόχο την «απεικόνιση» χαρτών ακραίας φτώχειας με πολλαπλή ανάγνωση (ποιοτική, χωρική, κατά υπο-ομάδες ευπαθών ομάδων κ.λπ.),
- η στατιστική και κοινωνιολογική ανάλυση της τυπολογίας των ωφελουμένων του ΤΕΒΑ στην Δ.Α.,
- ο εντοπισμός και η ιεράρχηση αναγκών για την εφαρμογή «κοινών κοινωνικών στρατηγικών»,

Έμμεσα, από την «απάντηση» του ως άνω κύριου ερευνητικού ερωτήματος και, λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες και τα διαθέσιμα εργαλεία στη Δυτική Αθήνα:

- προκύπτει η ανάγκη της «*συλλογικής αναγνώρισης και αντιμετώπισης*» των τοπικών κοινωνικών προβλημάτων,
- επιχειρείται η διαμόρφωση συγκεκριμένης πρότασης για την συγκρότηση ενός *ενιαίου δικτύου Κοινωνικών Δομών για τη διασφάλιση της «καθολικής πρόσβασης»* των ωφελουμένων που κατατάσσονται (με βάση τα χαρακτηριστικά τους) στις ευπαθείς ομάδες.

Επισημαίνεται ότι η πρόσβαση των ωφελούμενων αφορά αφενός σε μια σειρά από κοινωνικές υπηρεσίες και λοιπές παροχές και, αφετέρου, μέσα από την συστηματική προώθηση της κοινωνικής ένταξης και της απασχολησιμότητας.

2.3. Μεθοδολογικά Εργαλεία – Πρωτοτυπία της Εργασίας – Ταξινόμηση των Πληροφοριών

Στο πλαίσιο της παρούσας χρησιμοποιήθηκαν μια σειρά ερευνητικών εργαλείων, όπως:

- Η βιβλιογραφική έρευνα και αποτύπωση αφενός των πολιτικών κοινωνικής αλληλεγγύης και κοινωνικής ένταξης (τόσο σε Ευρωπαϊκό όσο και σε Εθνικό επίπεδο) και, αφετέρου, των συνθηκών της φτώχειας και της περιθωριοποίησης

στην Αττική και στη Δυτική Αθήνα, ώστε να τεκμηριωθεί η «επιλογή» της έρευνας πεδίου στην συγκεκριμένη χωρική δια-δημοτική ενότητα. Για την αποκωδικοποίηση των πολιτικών κοινωνικής προστασίας και ένταξης γίνεται βιβλιογραφική επισκόπηση κυρίως των διαθέσιμων και επίκαιρων σχετικών προγραμματικών κειμένων σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Για την αποκωδικοποίηση αξιολογικών ευρημάτων αυτών των πολιτικών, αξιοποιούνται και άλλα βιβλιογραφικά δεδομένα.

- Επιλέχτηκε ως «μελέτη περίπτωσης» η Δυτική Αθήνα που συγκεντρώνει τον υψηλότερο βαθμό φτώχειας και διακρίσεων στην Αττική, ενώ ταυτόχρονα, αξιοποιεί τη διαδημοτική συνεργασία για αντιμετώπιση τέτοιων προβλημάτων, αναδεικνύοντας τη σημασία και την πρακτική αξία των «κοινωνικών οικονομικών κλίμακας». Σημειώνεται ότι οι «Δικαιούχοι» ή επικεφαλής Εταίροι των Κοινωνικών Συμπράξεων του ΤΕΒΑ είναι Δήμοι ή Περιφέρειες. Στην περίπτωση της Δυτικής Αθήνας, Δικαιούχος είναι ο ΑΣΔΑ, δηλαδή φορέας δια-δημοτικής συνεργασίας (κατά την μεθοδολογική συγκρότηση της παρούσας προέκυψε το ενδιαφέρον στοιχείο ότι το επίπεδο αντιμετώπισης της ακραίας φτώχειας είναι η Τοπική Αυτοδιοίκηση).
- Η αξιοποίηση πρωτογενών πληροφοριών έρευνας πεδίου που παρέχονται μέσα από τις αιτήσεις ωφελουμένων του ΤΕΒΑ στη Δυτική Αθήνα και η δημιουργία δευτερογενών στοιχείων σε επίπεδο Δήμου (χωρική προσέγγιση πεδίου) και σε επίπεδο προφίλ οικογένειας και μελών αυτής (κοινωνιολογική προσέγγιση πεδίου). Μέσω αυτών καλύπτεται το ερώτημα της «αναγνώρισης» των συνθηκών ακραίας φτώχειας, ώστε να «ενεργοποιηθούν» τα μεθοδολογικά προβλήματα της Κοινωνικής Ένταξης.
- Η καταγραφή των απόψεων των αρμοδίων στελεχών των Κοινωνικών Δομών των Δήμων της Δυτικής Αθήνας αλλά και άλλων Αρχών (Περιφέρεια Αττικής, ΕΙΕΑΔ) μέσω ανοιχτών συνεντεύξεων, ώστε να απαντηθούν ερωτήματα σε σχέση με τη μέθοδο και τα εργαλεία που αξιοποιούνται στη διαδικασία της κοινωνικής ένταξης. Η χρήση της «ανοιχτής» συνέντευξης σε μια ποιοτική έρευνα στοχεύει στην παρότρυνση των συζητητών να εκφράσουν και να περιγράψουν ελεύθερα την άποψή τους σε σχέση με τα υπό διερεύνηση ερωτήματα.
- Στο πλαίσιο της επεξεργασίας και κυρίως, της ερμηνείας και αξιολόγησης των

εφαρμοζόμενων τοπικών κοινωνικών πολιτικών και αξιολόγησης της εφαρμογής της αντιμετώπισης της ακραίας φτώχειας μέσω του ΤΕΒΑ, αξιοποιείται η διεισδυτικότητα, γνώση και εμπειρία της συγγραφέως, ως πρώην Αντιδημάρχου Κοινωνικής Υπηρεσίας του Δήμου Χαϊδαρίου, δηλαδή ενός εκ των Δήμων-Εταίρων της υπό αναφορά Σύμπραξης.

Η ανάλυση πεδίου που επιχειρείται αξιοποιεί πρωτογενή στοιχεία ωφελουμένων από τις δράσεις του ΤΕΒΑ στη Δυτική Αθήνα, οι οποίες εφαρμόζονται για πρώτη φορά το 2016.

Η πρωτότυπη συνεισφορά της παρούσας εργασίας εντέλει αφορά στην «πολλαπλή διαλειτουργικότητα» (κοινωνική καινοτομία, κοινωνικές οικονομίες κλίμακας, κοινωνικές συνέργιες κ.λπ.) ανάμεσα στις διαδικασίες κοινωνικής ένταξης (ενδυνάμωση) και της προώθησης των ωφελουμένων στην αγορά εργασίας και στην επιχειρηματικότητα (ανάπτυξη). Η πολλαπλή διαλειτουργικότητα συμπυκνώνεται εντέλει στην πρόταση ενός σχεδίου εφαρμογής μιας «Ολοκληρωμένη Στρατηγική Κοινωνικής Καινοτομίας» με επίκεντρο αρχικά τη Δυτική Αθήνα και δυνατότητα γενικότερης εφαρμογής με αξιοποίηση των ευρημάτων της παρούσας.

Για παράδειγμα θεωρείται αποδεκτό ότι δεν υπάρχει διαθέσιμη επαρκής γνώση για το «ποιες είναι οι πραγματικά ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, ποια είναι η σύνθεσή τους και ποιος ο πραγματικός τους αριθμός» καθώς (Μπαλούρδος 2012):

- οι σχετικές ποσοτικές έρευνες αναδεικνύουν το πρόβλημα για το σύνολο της Χώρας. Η γνώση, για τους «θύλακες της φτώχειας» σε κάθε Περιφέρεια και σε κάθε νομό είναι περιορισμένη, στατική και ασυνεχής, ενώ σε μικρότερο τοπικό επίπεδο, υπάρχει «ολοκληρωτικό κενό». Έτσι γνωρίζουμε ένα περιορισμένο μέρος του προβλήματος.
- Απαιτούνται συντονισμένες και συστηματικές έρευνες ποιοτικού κυρίως τύπου. Όμως, μέχρι σήμερα δεν έχει επιχειρηθεί μια εμπειριστατωμένη και συστηματική καταγραφή των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού και των προβλημάτων τους σε τοπική κλίμακα, να συσχετισθεί με «θύλακες» (χωρικούς ή/και υψηλής αναλογίας συγκεκριμένων υποκατηγοριών των ευπαθών ομάδων).

Η βιβλιογραφική προσέγγιση συμπληρώνεται από έρευνα πεδίου, με έμφαση στην ανάλυση των δράσεων του ΤΕΒΑ στο χωρικό επίπεδο της Δυτικής Αθήνας και στην εμπειρική αξιολόγηση της ικανότητας του «τοπικού συστήματος» Κοινωνικών Δομών να αντιμετωπίσει τις αυξημένες ανάγκες αντιμετώπισης της φτώχειας και της

περιθωριοποίησης.

Πραγματοποιείται αναλυτική προσέγγιση του πλαισίου οργάνωσης και εφαρμογής τοπικών συγκροτημένων παρεμβάσεων κοινωνικής ένταξης, μέσω αξιοποίησης στοιχείων της τοπικής διαβούλευσης, της συγκρότησης της Κοινωνικής Σύμπραξης και της επεξεργασίας των «αιτήσεων» των ωφελουμένων νοικοκυριών.

Οι δράσεις του ΤΕΒΑ επιλέγονται μεθοδολογικά για τρεις λόγους:

- είναι οι πρώτες σχετικές δράσεις που έχουν σχεδιασθεί και εφαρμόζονται στο πλαίσιο της «νέας» Προγραμματικής Περιόδου 2014-2020,
- ενσωματώνουν από τη φύση τους στοιχεία «κοινωνικής καινοτομίας», διότι σχεδιάζονται, παρακολουθούνται και εφαρμόζονται συλλογικά, μέσα από τοπικές κοινωνικές συμπράξεις, η οποίες συγκροτήθηκαν με μια διαδικασία από κάτω προς τα πάνω»,
- αξιοποιούν ένα εκτεταμένο δίκτυο τοπικών Κοινωνικών Δομών, που είτε ανήκουν στους Δήμους-Εταίρους της Σύμπραξης, είτε σε λοιπούς Κοινωνικούς Φορείς.

Αξιοποιούνται πρωτογενή στοιχεία ωφελουμένων ανά οικογένεια και ανά Δήμο, τα οποία επεξεργάζονται από την συγγραφέα, αφενός με στόχο την εξαγωγή δευτερογενών στοιχείων κοινωνικής διαστρωμάτωσης των ωφελουμένων και αφετέρου, για την αποτύπωση χωρικών κατανομών των ωφελουμένων ανά Δήμο τα οποία λήφθηκαν από τον συντονιστή της Κ.Σ. - ΑΣΔΑ.

Από την πρώτη προσέγγιση αξιοποιούνται επιπρόσθετα στοιχεία για την υπο-κατηγορία των ευπαθών ομάδων (λ.χ. πολύτεκνες ή μονογονεϊκές οικογένειες, νέοι ΕΑΕΚ κ.λπ.). Από τη δεύτερη προσέγγιση, εξάγονται μικροδεδομένα που αφορούν στην αποτύπωση των συνθηκών ακραίας φτώχειας σε επίπεδο Δήμου (κυρίως με «χωρική διάσταση»). Τα στοιχεία αυτά είναι κρίσιμα, δεδομένου ότι αντανακλούν:

- σε πιθανά κενά Κοινωνικών Δομών, αλλά και
- στην ένταση του φαινομένου της ακραίας φτώχειας στην υπό ανάλυση περιοχή, η οποία δημιουργεί δυσμενείς προϋποθέσεις ενεργοποίησης των δράσεων κοινωνικής ένταξης.

Κατά τη διαδικασία σύνθεσης των ποσοτικών και ποιοτικών στοιχείων, πραγματοποιήθηκε συνολική ερμηνεία των απόψεων των στελεχών των Κοινωνικών Δομών σε συνδυασμό με την προσωπική μεν, τεκμηριωμένη δε άποψη της συγγραφέως, σχετικά με τα εξαγόμενα δεδομένα. Η σύνθεση αυτή τεκμηριώθηκε με

την αξιοποίηση σχετικής βιβλιογραφίας.

Η παρούσα έρευνα επιδιώκει να απαντήσει στο κρίσιμο ερευνητικό ερώτημα χωρίς να επαφίεται σε γενικευμένα συμπεράσματα, αλλά αντιθέτως, προσπαθεί να δώσει συγκεκριμένες απαντήσεις και κυρίως, εφαρμόσιμες προτάσεις.

3. ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

3.1. Το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη και την Καταπολέμηση της Φτώχειας

Το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη και την Καταπολέμηση της Φτώχειας, με τη μορφή που έχει σήμερα, αποτελεί συνέχεια μιας 15ετούς ευρωπαϊκής στρατηγικής και διαμορφώνεται από ένα σύνθετο πλέγμα παρεμβάσεων και πολιτικών. Ακολουθεί στη συνέχεια μια συνοπτική περιγραφή της διάρθρωσης και των εργαλείων του «Ευρωπαϊκού Πλαισίου για την Κοινωνική Ένταξη και την Καταπολέμηση της Φτώχειας», ώστε να γίνει κατανοητή η σύνθετη προσέγγιση του ζητήματος και οι συνέργειες που επιδιώκονται (και εν πολλοίς επιβάλλονται), στο πλαίσιο της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020» (Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής 2010).

Η Στρατηγική «Ευρώπη 2020» για έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη θέτει στόχους να βγουν τουλάχιστον 20 εκατομμύρια άνθρωποι από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό και να αυξηθεί η απασχόληση του πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών στο 75%.

Ως «διάδοχος» της Στρατηγικής της Λισσαβόνας, η «Ευρώπη 2020» αποτελεί τη νέα δεκαετή στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) για μια «έξυπνη», «βιώσιμη» και «χωρίς αποκλεισμούς» ανάπτυξη.

Για την επίτευξη του στρατηγικού στόχου της κοινωνικής συνοχής, στο πλαίσιο της Στρατηγικής της «Λισσαβόνας Ι» υιοθετήθηκαν δύο σημαντικές εξελίξεις (Φερόνας 2013):

- η διακήρυξη ενός φιλόδοξου στόχου «για μια δραστική μείωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού μέχρι το 2010και,
- η έναρξη της εφαρμογής της «Ανοικτής Μεθόδου Συντονισμού» (ΑΜΣ) στο πεδίο της κοινωνικής ένταξης, που γίνεται ευρύτερα γνωστή ως Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη (EU Social Inclusion Strategy – EUSIS).

Στόχο της EUSIS αποτέλεσε η συνεργασία και ο συντονισμός των ΚΜ στον συγκεκριμένο τομέα πολιτικής. Με την ενεργοποίηση της ΑΜΣ το 2000 στην κοινωνική ένταξη, δημιουργήθηκαν τα κατάλληλα εργαλεία πολιτικής. Οι πρώτοι κοινοί στόχοι για την κοινωνική ένταξη αποφασίστηκαν μερικούς μήνες αργότερα, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας, ενώ ένα πακέτο κοινών δεικτών για την

αξιολόγηση της προόδου συμφωνήθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λάακεν το 2001.

Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη υποστηρίχθηκε, επίσης, από ένα πενταετές πρόγραμμα δράσης (2002-2006) για την ενθάρρυνση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, το οποίο αποσκοπούσε στην προώθηση της συλλογής και της ανάλυσης στατιστικών στοιχείων και πολιτικών, την ανταλλαγή ορθών πρακτικών, καθώς και τη δικτύωση, σε επίπεδο ΕΕ, των ΜΚΟ και των περιφερειακών και τοπικών αρχών που δραστηριοποιούνται στην καταπολέμηση των κινδύνων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη προσαρμόστηκε στο πλαίσιο της επικαιροποίησης της ΑΜΣ στον κοινωνικό τομέα, με έμφαση στις συντάξεις και υγειονομική περίθαλψη), υπό τον γενικό τίτλο «Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Κοινωνική Προστασία και την Κοινωνική Ένταξη» (Φερόνας 2013).

Η μετάβαση από το παραδοσιακό αναδιανεμητικό κράτος πρόνοιας προς ένα κράτος κοινωνικής επένδυσης, με έμφαση στις ενεργητικές πολιτικές, την επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο, την ισότητα ευκαιριών και την ατομική ευθύνη, δεν απέδωσε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα της Λισσαβόνας II. Επιπρόσθετα, η αναδιανομή, η διασφάλιση αξιοπρεπούς εισοδήματος για όλους και η ισότητα των αποτελεσμάτων δε συνέβαλε στη μείωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ, ιδίως μετά την εμφάνιση γενικευμένων φαινομένων οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη, ήδη από το 2009.

Η Ευρώπη 2020 αποτελεί τη νέα ευρωπαϊκή στρατηγική για την επόμενη δεκαετία (2011 -2020), θέτοντας ως πρωταρχικό στόχο να καταστήσει την ΕΕ μια βιώσιμη οικονομία χωρίς αποκλεισμούς που θα προσφέρει υψηλά επίπεδα απασχόλησης, παραγωγικότητας, ανταγωνιστικότητας και κοινωνικής συνοχής (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2010). Στηρίζεται σε έναν ενισχυμένο συντονισμό της κοινωνικο-οικονομικής πολιτικής και είναι οργανωμένη σε τρεις προτεραιότητες, οι οποίες έχει σχεδιασθεί να αλληλοτροφοδοτούνται. Οι προτεραιότητες αυτές αφορούν:

- στην Έξυπνη ανάπτυξη: ενίσχυση της γνώσης και της καινοτομίας ως κινητήριες δυνάμεις της μελλοντικής μας ανάπτυξης,

- στην Αειφόρο ανάπτυξη: προώθηση μιας πιο αποδοτικής στη χρήση πόρων, πιο πράσινης και πιο ανταγωνιστικής οικονομίας,
- στην χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη: προώθηση μιας οικονομίας με υψηλή απασχόληση που θα επιτυγχάνει κοινωνική και εδαφική συνοχή.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων, προωθεί συνδυασμένες δράσεις καινοτόμων παρεμβάσεων, οι οποίες θα υποστηρίζουν διαβρωτικές μεταρρυθμίσεις στη δομή, στη λειτουργία και στην παροχή ολοκληρωμένων κοινωνικών υπηρεσιών με στόχο –τελικά- την ένταξη των ευπαθών ομάδων στην αγορά εργασίας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2015).

Η εφαρμογή των ενεργητικών πολιτικών δε φαίνεται να έχει ουσιαστική επίδραση στην απασχολησιμότητα, καθώς ένα μεγάλο μέρος των θέσεων που δημιουργούνται είναι μικρής διάρκειας (π.χ. κοινωνική εργασία, επιδοτήσεις νέων θέσεων απασχόλησης στις επιχειρήσεις, εργασιακή εμπειρία) και δεν είναι δυνατόν να θέσουν τα άτομα που τις καταλαμβάνουν εκτός του φάσματος της φτώχειας. Από την άλλη πλευρά, έρευνες δείχνουν ότι σχεδόν οι μισοί άνεργοι που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες και βρίσκουν εργασία δεν «βγαίνουν» από τη φτώχεια (Grzegorzewska, Thenevot 2013).

Ως μέρος της «νέας αρχιτεκτονικής», η Επιτροπή προτείνει επίσης επτά Εμβληματικές Πρωτοβουλίες¹ που αναμένεται να λειτουργήσουν ως «ομπρέλα» και να παίξουν έναν καταλυτικό ρόλο για την επίτευξη προόδου σε κάθε βασική προτεραιότητα και που θα πρέπει να καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα δράσεων σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Μεταξύ αυτών, η Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα κατά της Φτώχειας, αποτελεί μια ακόμη «κοινωνική» καινοτομία της νέας στρατηγικής, με σκοπό «τη διασφάλιση της κοινωνικής και εδαφικής συνοχής, ούτως ώστε να εξαπλωθούν ευρέως τα οφέλη της ανάπτυξης και της απασχόλησης και τα άτομα που ζουν σε συνθήκες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού να αποκτήσουν τα μέσα αξιοπρεπούς διαβίωσης και να συμμετάσχουν ενεργά στην κοινωνία» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2010).

Οι βασικές δράσεις της «Πλατφόρμας» και τα συνοδευτικά και προπαρασκευαστικά μέτρα βασίζονται σε ένα μείγμα πολιτικού συντονισμού, διαλόγου με θεσμικούς και μη

¹ Οι υπόλοιπες έξι είναι: «Ενωση καινοτομίας», «Νεολαία σε κίνηση», «Ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη», «Ευρώπη που χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τους πόρους», «Μια βιομηχανική πολιτική για την εποχή της παγκοσμιοποίησης», «Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας»

θεσμικούς παράγοντες και χρηματοδοτικών και στρατηγικών συμπράξεων, προσδιορίζοντας τους ακόλουθους τομείς δράσης:

- ανάληψη δράσεων σε ολόκληρο το φάσμα πολιτικών,
- μεγαλύτερη και αποτελεσματικότερη χρήση των ταμείων της ΕΕ για τη στήριξη της κοινωνικής ένταξης,
- προώθηση της (μετρήσιμης) κοινωνικής καινοτομίας,
- προώθηση των «συμπράξεων» και έλεγχο του δυναμικού της κοινωνικής οικονομίας και
- καλύτερο συντονισμό των πολιτικών μεταξύ των κρατών μελών.

Για την εφαρμογή της στρατηγικής Ευρώπη 2020, εγκρίθηκαν από το Συμβούλιο τον Οκτώβριο του 2010 δέκα Ολοκληρωμένες Κατευθυντήριες Γραμμές (ΟΚΓ), εκ των οποίων έξι αφορούν στις οικονομικές πολιτικές των ΚΜ και της ΕΕ, και τέσσερις στην απασχόληση και την κοινωνική πολιτική των ΚΜ².

Στόχος των ΟΚΓ είναι να παρέχουν καθοδήγηση στα ΚΜ για τον προσδιορισμό των ΕΠΜ τους και την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων, σύμφωνα με το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης.

Τέλος, η συνολική αρχιτεκτονική της Ευρώπης 2020 συμπληρώνεται και με μια ισχυρότερη διακυβέρνηση, που ενισχύει περαιτέρω τον έλεγχο και την επιτήρηση της οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής, συνδέοντας την Ευρώπη 2020 με το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης.

3.2. Το Εθνικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη και την Καταπολέμηση της Φτώχειας – Συνοπτική Αποτύπωση της Κατάστασης της Φτώχειας στην Ελλάδα

Σύμφωνα με την πρόσφατη Έκθεση για την κοινωνική κατάσταση στην Ευρώπη (Social Protection Committee 2014), η φτώχεια σε ευρωπαϊκό επίπεδο βαίνει επιδεινούμενη, ιδιαίτερα σε ορισμένα Κράτη-Μέλη:

- σχεδόν 1 στους 4 Ευρωπαίους το 2012 υπόκειται στον κίνδυνο της φτώχειας,
- η φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός έχει αυξηθεί σε πάνω από το 1/3 των κρατών μελών, τόσο το 2011 όσο και το 2012.

² ΕΕ, Στρατηγική Ε2020

Σε εθνικό επίπεδο, οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην κοινωνική συνοχή είναι άμεσες, ενώ διαρκούν ήδη πέντε χρόνια, αποκτώντας ένταση και κοινωνικό βάθος. Ο πληθυσμός της Χώρας που υπόκειται σε φτώχεια έχει ανέλθει σε 3.903.800 άτομα ή σε 35,7% του συνόλου του πληθυσμού, ενώ το έτος 2012 ήταν 3.795.100 άτομα (34,6% του συνολικού πληθυσμού) (ΕΛΣΤΑΤ 2014). Ο πληθυσμός ηλικίας 18-64 ετών που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό εκτιμάται για τους Έλληνες σε 36,1% και για τους αλλοδαπούς που διαμένουν στην Ελλάδα σε 68,7%. Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης είναι ολοκληρωτικές στα νοικοκυριά με πολύ χαμηλά εισοδήματα και στα παιδιά από 0 έως 6 ετών (ΕΛΣΤΑΤ 2014).

Στο σύνολο των παιδιών στην Ελλάδα, η ηλικιακή ομάδα των παιδιών που φαίνεται να επηρεάζεται περισσότερο από την φτώχεια είναι οι έφηβοι (ηλικίες 12-17 ετών), εφόσον αποτελούν την πλειοψηφία των φτωχών παιδιών (38,1% για το 2013) και τα μισά από το σύνολο των παιδιών που «κύλησαν» στη φτώχεια μεταξύ 2012-2013, αλλά και ταυτόχρονα τα επίπεδα της φτώχειας φθάνουν το 32,5% του συνόλου της ηλικιακής τους ομάδας. Οι συνθήκες αυτές στους έφηβους είναι αρκετά πιθανό να τους ακολουθήσουν και κατά την πρώιμη ενηλικίωσή τους, δεδομένου ότι στην επόμενη ηλικιακή κατηγορία των νέων 18-24 ετών τα ποσοστά της φτώχειας για το 2013 φθάνουν το 34,1%, υψηλότερο από κάθε άλλη ηλικιακή ομάδα του πληθυσμού (UNICEF 2015).

Η αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας συνδέεται και συνδυάζεται με την κοινωνική ένταξη σε επίπεδο οικογένειας. Είναι το πρώτο βήμα των επιζητούμενων «Κοινωνικών Οικονομικών Κλίμακας» (ΚΟΚ), το οποίο άλλωστε αποτελεί το κύριο μεθοδολογικό ερώτημα της παρούσας εργασίας.

Τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία της Eurostat αναφέρουν ότι 15,8% των οικογενειών με παιδιά στην Ελλάδα (έναντι 9,4% στην Ε.Ε.) δεν είχαν το 2014 την οικονομική δυνατότητα να καταναλώνουν μέρα παρά μέρα είτε κρέας είτε ψάρι είτε κάποιο χορτοφαγικό ισοδύναμο. Το αντίστοιχο ποσοστό στις οικογένειες με παιδιά που είχαν εισόδημα χαμηλότερο από το 60% του διαμέσου έφτανε το 47,0% (έναντι 22,8% στην Ε.Ε., (Eurostat 2014).

Επίσης, σύμφωνα με τα αποτελέσματα πρόσφατης έρευνας για την υγεία των μαθητών, ένα όχι ασήμαντο ποσοστό (5,4%) ανέφερε ότι η οικογένειά τους δεν είχε χρήματα για να αγοράσει τρόφιμα (Kokkevi, A., Stavrou M., Kanavou E. & Fotiou A. 2014)

Η καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελεί πρωταρχικό στόχο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2010), στην οποία τίθεται ποσοτικός στόχος μείωσης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού κατά τουλάχιστον 20 εκατομμύρια άτομα μέχρι το 2020 με βάση τον συνδυασμό τριών δεικτών. Οι τρεις αυτοί δείκτες είναι³:

- ο κίνδυνος φτώχειας (ο οποίος ορίζεται ως το ποσοστό των ατόμων με εισόδημα κάτω του 60% του εθνικού διάμεσου εισοδήματος),
- η σοβαρή υλική στέρηση (άτομα που υφίστανται έλλειψη πόρων βάσει συγκεκριμένου καταλόγου αγαθών) και,
- η πολύ χαμηλή ένταση εργασίας (άνθρωποι που ζουν σε νοικοκυριά ανέργων).

Με βάση τις δυσμενείς εξελίξεις στο εθνικό επίπεδο, όπως συνοπτικά αποτυπώθηκαν παραπάνω, η επίτευξη των εθνικών στόχων καθίσταται δυσχερής. Η συμβολή της ΕΣΚΕ (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης 2014) εστιάζει ακριβώς σε αυτό το πρόβλημα, συμβάλλοντας στην ικανοποίηση και των τριών παραπάνω μεταβλητών, για την επίτευξη δε της μέγιστης αποτελεσματικότητας (με δεδομένους τους περιορισμένους σε σχέση με το μέγεθος του προβλήματος πόρους), συνδυάζεται με τις αντίστοιχες εθνικές πολιτικές και τις δράσεις του ΕΣΠΑ 2014-2020.

Η επικαιροποιημένη αξιολόγηση του Εθνικού Προγράμματος Μεταρρυθμίσεων 2012-2014 (ΕΠΜ) στην οποία αποτυπώνεται η μείωση του αριθμού των ατόμων που κινδυνεύουν από φτώχεια ή αποκλεισμό φαίνεται στον Πίνακα 2. Επιπλέον η αποτύπωση της δυναμικής των «πτυχών» της φτώχειας στην Ελλάδα για την περίοδο 2008-2014 γίνεται στον Πίνακα 3. Ο «σκληρός πυρήνας» του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού αντανακλά στο 5,2% του πληθυσμού (Διάγραμμα 1).

Πίνακας 1: Η εξέλιξη των Κοινωνικών Δεικτών της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020» στην Ελλάδα

Δείκτης	2010	2011	2012	2013
Πληθυσμός που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή /	27,7%	31,0%	34,6%	35,7%

³Ομαδοποιημένοι, αυτοί οι τρεις δείκτες συνιστούν μια συνολική ομάδα στόχο, σύμφωνα με την οποία, ένα άτομο «διατρέχει κίνδυνο φτώχειας ή αποκλεισμού». Αυτό σημαίνει ότι αρκεί να πληρείται οποιοδήποτε από τα προαναφερόμενα κριτήρια - συνεπώς, ένα άτομο καταμετράται, εφόσον εμπίπτει σε οποιοδήποτε από τα τρία κριτήρια, μία μόνο φορά.

Δείκτης	2010	2011	2012	2013
και αποκλεισμού				
Άτομα ηλικίας 18-64 ετών	-	31,6%	37,7%	39,1%
Έλληνες ηλικίας 18-64 ετών	25,2%	29,7%	36,0%	36,1%
Αλλοδαποί ηλικίας 18-64 ετών	54,1%	58,3%	62,7%	68,7%
Αλλοδαποί ηλικίας 18-64 ετών που διαμένουν στην Ελλάδα, αλλά γεννήθηκαν σε χώρα εκτός Ελλάδος	50,9%	52,6%	56,4%	63,3%
Πληθυσμός που διαβιεί σε νοικοκυριά χωρίς υλική στέρηση και χωρίς χαμηλή ένταση εργασίας	4,1%	5,5%	6,9%	7,0%
Πληθυσμός που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας και διαβιεί σε νοικοκυριά χωρίς υλική στέρηση αλλά με χαμηλή ένταση εργασίας	3,1%	3,5%	3,8%	4,6%
Πληθυσμός που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας και διαβιεί σε νοικοκυριά με υλική στέρηση αλλά χωρίς χαμηλή ένταση εργασίας	11,8%	10,2%	8,9%	8,1%

Πηγή: Επικαιροποιημένο ΕΠΜ, 2015 και Eurostat, SPC Annual Report 2014

Πίνακας 2: Αξιολόγηση του Εθνικού Προγράμματος Μεταρρυθμίσεων 2012-2014 (ΕΠΜ) σε σχέση με την αντιμετώπιση της φτώχειας

Στόχος	Τρέχουσα κατάσταση	Ετήσια Εξέλιξη 2008-2013	Στόχος της στρατηγικής «Ευρώπη 2020»
Μείωση του αριθμού των ατόμων που κινδυνεύουν από φτώχεια ή αποκλεισμό	Έτος Αναφοράς (2008): 3.046.000 άτομα 3.031.000 (2010) 3.403.000 (2011) 3.795.100 (2012) 3.903.800 (2013) 3.884.700 (2014)	+ 357.000 (2008-2011) + 749.000 (2008-2012) + 857.800 (2008-2013) + 838.700 (2008-2014)	Μείωση κατά 450.000 του αριθμού των ατόμων που κινδυνεύουν από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό.

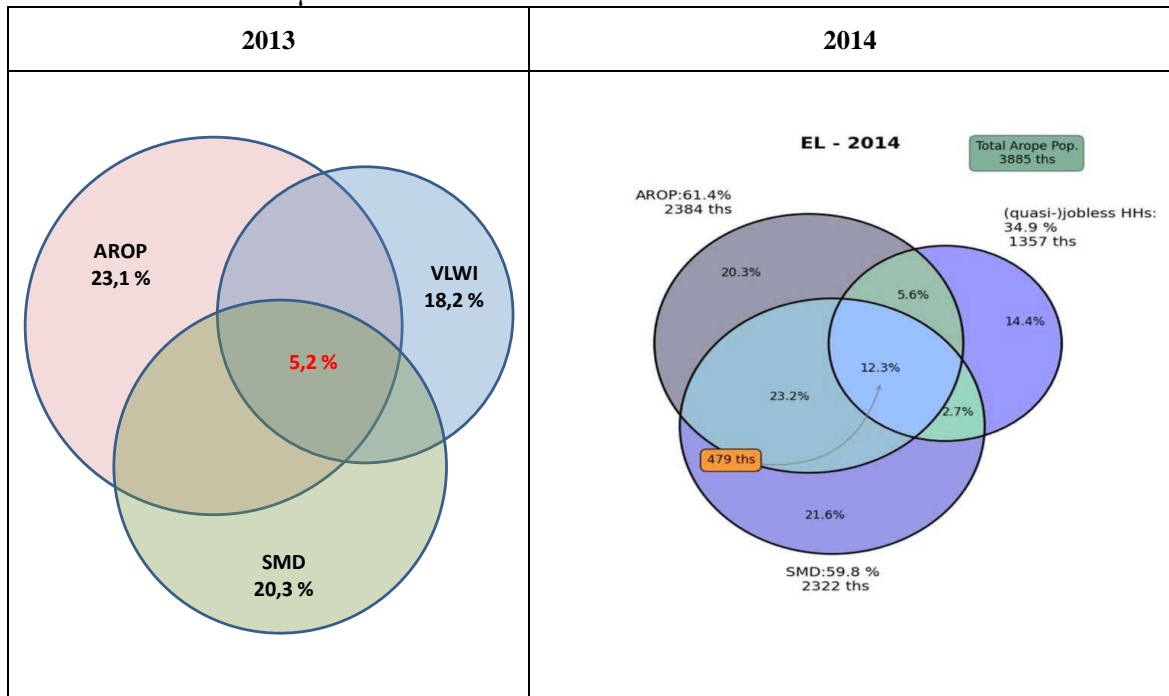
Πηγή: Επικαιροποιημένο ΕΠΜ 2015 και Eurostat, SPC Annual Report 2014

Πίνακας 3: Αποτύπωση της εξέλιξης των «πτυχών» της φτώχειας στην Ελλάδα 2008-2013

		2009	2010	2011	2012	2013	ΕΕ 28 2012	ΕΕ 28 2013
Κίνδυνος φτώχειας ή /και κοινωνικού αποκλεισμού	χιλιάδες άτομα	3.007	3.031	3.403	3.795	3.904	124.060	122.897
	% του συνολικού πληθυσμού	27,6	27,7	31	34,6	35,7	24,8	24,5
Κίνδυνος φτώχειας	χιλιάδες άτομα	2.149	2.205	2.349	2.536	2.529	84.877	83.462
	% του συνολικού πληθυσμού	19,7	20,1	21,4	23,1	23,1	16,9	16,7
Άτομα που ζουν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας	χιλιάδες άτομα	539	619	979	1.158	1.466	39.644	40.189
	% επί του συνολικού πληθυσμού	6,5	7,5	11,8	14,2	18,2	10,5	10,7
Άτομα που βιώνουν σοβαρές υλικές στέρησεις	χιλιάδες άτομα	1.198	1.269	1.667	2.141	2.223	49.673	48.245
	% του συνολικού πληθυσμού	11,0	11,6	15,2	19,5	20,3	9,9	9,6

Πηγή: : Επικαιροποιημένο ΕΠΜ 2015 και Eurostat, SPC Annual Report 2014

Διάγραμμα 1: Σύνθεση του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού – 2013



Πηγή: Επικαιροποιημένο ΕΠΜ 2016 – Σύγκριση με τα στοιχεία του ΕΠΜ 2015

Υπόμνημα: Συνδυασμός των 3 Δεικτών της Έρευνας EU-SILC:

- AROP: At Risk Of Poverty= Άτομα σε Κίνδυνο Φτώχειας
- VLWI: Very Low Work Intensity Household = Νοικοκυριό πολύ Χαμηλής Έντασης Εργασίας
- SMD: Severe Material Deprivation = Άτομα Με Σοβαρές Υλικές Στερήσεις

Ο πληθυσμός που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό για το 2013 ανέρχεται στο 35,7% του πληθυσμού της Χώρας. Ο κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού είναι υψηλότερος για άτομα ηλικίας 18-64 ετών (39,1%) (ΕΛΣΤΑΤ 2014).

Η αύξηση της παιδικής φτώχειας (το 2012 διαμορφώθηκε στο 26,9%) μεταξύ των ετών 2011 και 2012 κατά 3,2 ποσοστιαίες μονάδες στην Ελλάδα είναι η μεγαλύτερη που καταγράφεται στην Ευρώπη, ξεπερνώντας κατά πολύ τις αυξήσεις που σημειώθηκαν το ίδιο χρονικό διάστημα σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Η παραπάνω εξέλιξη, απομακρύνεται κατά πολύ από τον στόχο για μείωση της παιδικής φτώχειας στο 18% μέχρι το 2020 στο πλαίσιο υλοποίησης της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», σύμφωνα με το Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων (ΕΠΜ) της Ελλάδας.

Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης είναι ολοκληρωτικές στα νοικοκυριά με πολύ χαμηλά εισοδήματα και στα παιδιά από 0 έως 6 ετών. Τις επιπτώσεις αυτές αντιμετωπίζουν και οι περιθωριοποιημένες κοινότητες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από «έλλειμμα ευκαιριών» πρόσβασης σε εκπαιδευτικές, κοινωνικές και ιατρικές υπηρεσίες,

πρόσβασης στην αγορά εργασίας κ.λπ.

Συμπερασματικά και με βάση σχετική ανάλυση του επικαιροποιημένου ΕΠΜ (Επικαιροποιημένο ΕΠΜ 2015):

- Το ποσοστό του πληθυσμού που απειλείται από φτώχεια ως προς το σύνολο του πληθυσμού για κάθε μια από τις παρακάτω ομάδες είναι:
 - Άνδρες άνεργοι: 50,7%,
 - Μονογονεϊκά νοικοκυριά με τουλάχιστον ένα εξαρτώμενο παιδί: 37,2%,
 - Λοιποί μη οικονομικά ενεργοί (εκτός συνταξιούχων): 30,3%,
 - Παιδιά ηλικίας 0-17 ετών: 37,2%,
 - Νοικοκυριά με έναν ενήλικα (ηλικίας κάτω των 65 ετών): 24,4%,
 - Μονοπρόσωπα νοικοκυριά με μέλος θήλυ: 22,9%.
- Ο κίνδυνος φτώχειας είναι υψηλότερος στις γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες. Επιπλέον στα μονοπρόσωπα νοικοκυριά με μέλος θηλυκό, ο κίνδυνος φτώχειας του είναι υψηλότερος από τον αντίστοιχο ενός μονοπρόσωπου νοικοκυριού με μέλος άνδρα.
- Τα μονογονεϊκά νοικοκυριά απειλούνται περισσότερο από τη φτώχεια: ο κίνδυνος φτώχειας για ένα γονέα με ένα τουλάχιστον εξαρτώμενο παιδί ανέρχεται σε 37,2%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό με δύο γονείς είναι 20,2%.
- Ο κίνδυνος φτώχειας για παιδιά 0-17 ετών (παιδική φτώχεια) είναι κατά 5,7 ποσοστιαίες μονάδες μεγαλύτερος από το αντίστοιχο ποσοστό του συνολικού πληθυσμού.
- Ο κίνδυνος φτώχειας των ηλικιωμένων (άνω των 65 ετών) είναι μειωμένος κατά 2,1 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2012. Η μείωση αυτή οφείλεται τεχνικά κατά 12% στη μείωση του κατωφλίου φτώχειας σε σχέση με το 2011, χωρίς αντίστοιχη μείωση των χαμηλών συντάξεων.
- Η μεγάλη διαφορά ανάμεσα στον κίνδυνο φτώχειας των ατόμων άνω των 65 ετών (15,1%) και στον κίνδυνο φτώχειας των παιδιών έως 17 ετών (28,8%) δείχνει τη «μετατόπιση» της φτώχειας από τους ηλικιωμένους στα παιδιά.

- Ο κίνδυνος φτώχειας πριν από όλες τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (δηλαδή χωρίς τα κοινωνικά επιδόματα⁴ και τις συντάξεις στο συνολικό διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών) φτάνει στο 53,4%, ενώ όταν υπολογιστούν και οι συντάξεις, αλλά όχι τα κοινωνικά επιδόματα, μειώνεται στο 28%. (Μετά από όλες τις κοινωνικές μεταβιβάσεις πέφτει στο 23,1%).
- Άρα οι συντάξεις συμβάλλουν στη μείωση του ποσοστού της φτώχειας κατά 25,4%, τα κοινωνικά επιδόματα κατά 4,9% και το σύνολο των κοινωνικών μεταβιβάσεων κατά 30,3%.
- Οι εργαζόμενοι κινδυνεύουν λιγότερο από τους άνεργους και τους μη ενεργούς οικονομικά (συνταξιούχους, νοικοκυρές κλπ). Τα αντίστοιχα ποσοστά του κινδύνου φτώχειας είναι: εργαζόμενοι 13,1%, άνεργοι 46,5%, λοιποί 30,2%. Οι άνδρες άνεργοι αντιμετωπίζουν υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας 50,7% από τις άνεργες γυναίκες (41,1%).
- Οι εργαζόμενοι με πλήρη απασχόληση κινδυνεύουν λιγότερο (10,7%) από τους εργαζόμενους με μερική απασχόληση (27%).
- Ο κίνδυνος φτώχειας των ανέργων έχει αυξηθεί έντονα (από 38.1% το 2009 σε 44% το 2011 και 46,5% το 2013).
- Το ποσοστό του πληθυσμού που ζει σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας αυξήθηκε δραματικά (από 6.5% το 2009, 7,5% το 2010, 11.8% το 2011, 16,1% το 2012 και 19,6% το 2013).
- Το ποσοστό των ατόμων με σοβαρές υλικές στερήσεις έχει αυξηθεί πάρα πολύ (από 11.2 το 2008 σε 15.2% το 2011 και 19,5% το 2012). Επιπλέον πρέπει να σημειωθεί ότι οι υλικές στερήσεις δεν αφορούν μόνο τον πληθυσμό σε κίνδυνο φτώχειας, αλλά επίσης μέρος του μη φτωχού πληθυσμού. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι το 39,1% του μη φτωχού πληθυσμού έχει δυσκολίες στην αντιμετώπιση έκτακτων εξόδων ύψους 550 ευρώ περίπου (το αντίστοιχο ποσοστό του φτωχού πληθυσμού είναι 79,1%). Επίσης το 24,3% του μη φτωχού πληθυσμού δεν μπορεί να έχει επαρκή θέρμανση, τη στιγμή που το αντίστοιχο

⁴Τα Κοινωνικά επιδόματα προσδιορίζονται στα ακόλουθα: κοινωνική βοήθεια (ΕΚΑΣ, εισοδηματικές ενισχύσεις σε νοικοκυριά μόνιμων κατοίκων ορεινών και μειονεκτικών περιοχών, επίδομα μακροχρόνια ανέργων 45-65 ετών, οικογενειακά επιδόματα, επιδόματα ανεργίας, επιδόματα/βοηθήματα αναπηρίας, εκπαιδευτικές παροχές.

ποσοστό του φτωχού πληθυσμού είναι 48,6%. (Επικαιροποιημένο Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων 2015)

- Σε ότι αφορά τις ανισότητες στη διανομή του εισοδήματος, η Ελλάδα κατατάσσεται τόσο σήμερα, όσο και πριν την κρίση, στις χώρες με τις υψηλότερες ανισότητες: ο δείκτης κυμαίνεται από 3,3 στη Νορβηγία έως 6,6 στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία (ΕΛΣΤΑΤ 2012).

Η κατάσταση είναι ενδεικτική τόσο των επιπτώσεων της γενικότερης οικονομικής κατάστασης των νοικοκυριών, αλλά ταυτόχρονα αποδεικνύει την απουσία οποιονδήποτε στοχευμένων και αποτελεσματικών δράσεων για την αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας.

3.3. Στόχοι και Εργαλεία του ΕΣΠΑ 2014-2020 για την αντιμετώπιση της Φτώχειας και την προώθηση της Κοινωνικής Ένταξης

Με βασικό εργαλείο το ΕΣΠΑ 2014-2020, η αναπτυξιακή προοπτική της Χώρας στηρίζεται στην εφαρμογή ενός νέου μοντέλου ανάπτυξης που δεν θα προκύπτει από την κατανάλωση και το δανεισμό, αλλά θα στηρίζεται σε υγιείς επενδύσεις που δημιουργούν βιώσιμες θέσεις απασχόλησης, μεταξύ των οποίων και η μεταφορά των περιορισμένων πόρων του ΕΣΠΑ από μη διεθνώς εμπορεύσιμους τομείς σε εμπορεύσιμους τομείς.

Οι κύριες διαστάσεις της στρατηγικής που αφορά στην αντιμετώπιση της Φτώχειας και την προώθηση της Κοινωνικής Ένταξης επικεντρώνονται στην ορθολογική ανάπτυξη ενός πλέγματος παρεμβάσεων που θα καλύπτουν όχι μόνο τις παραδοσιακές ομάδες-στόχους των προνοιακών πολιτικών (παιδιά, άτομα με αναπηρίες και ηλικιωμένοι με περιορισμένους πόρους), αλλά και άλλες κατηγορίες ατόμων που απειλούνται με αποκλεισμό από την αγορά εργασίας, παρά την ικανότητα και διαθεσιμότητά τους για άσκηση απασχόλησης (π.χ. μακροχρόνια άνεργοι, υπερχρεωμένα νοικοκυριά, απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που βρίσκονται σε κατάσταση φτώχειας κ.λπ.).

Για τους σκοπούς αυτούς, επιδιώκεται η εφαρμογή ολοκληρωμένων και βιώσιμων τοπικών στρατηγικών αντιμετώπισης της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού σε συνδυασμό με παρεμβάσεις αστικής αναζωογόνησης στις περιοχές των μεγάλων αστικών κέντρων όπου παρατηρείται υψηλή συγκέντρωση αστέγων, μεταναστών και πολιτών που πλήττονται από τη φτώχεια.

Για την επίτευξη των στόχων αυτών, αναφέρεται ρητά η εκπόνηση συστημάτων αναφοράς, παρακολούθησης, ελέγχου και αξιολόγησης της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας μηχανισμών και δράσεων κοινωνικής προστασίας και μέριμνας.

Σε Επιχειρησιακό επίπεδο, η εθνική αναπτυξιακή στρατηγική υλοποιείται στο ΕΣΠΑ 2014-2020 μέσω του «Θεματικού Στόχου» (Θ.Σ.) 9 που αφορά στην «προώθηση της κοινωνικής ένταξης και της καταπολέμησης της φτώχειας και κάθε διάκρισης».

Στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ προβλέπονται «Περιφερειακές Στρατηγικές Κοινωνικής Ένταξης» (ΠΕΣΚΕ), οι οποίες συνδέονται ευθέως με τις δράσεις του ΤΕΒΑ, ιδίως κατά την εφαρμογή τους σε τοπικό επίπεδο και σε «θύλακες» με έξαρση κοινωνικών φαινομένων. Η ρητή αναφορά χρησιμοποίησης του εργαλείου των τοπικών κοινωνικών συμπράξεων ταυτίζεται με το αντίστοιχο εργαλείο του «ΕΠ-Ι» του ΤΕΒΑ (ΕΠ ΕΒΥΣ), δημιουργώντας ένα πλαίσιο ομογενοποίησης των δράσεων και οικονομιών κλίμακας, όσον αφορά στα αναμενόμενα αποτελέσματά τους.

Οι παρεμβάσεις στο πλαίσιο του Θ.Σ. 9 του ΕΣΠΑ 2014-2020 (η οποία σχεδιάζεται και εφαρμόζεται σε περιφερειακή κλίμακα), αποτελούν συνισταμένη επιμέρους εθνικών στρατηγικών όπως:

- η Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης (ΕΣΚΕ),
- η Εθνική Στρατηγική για τους Ρομά,
- η Εθνική Στρατηγική για την ένταξη των πολιτών τρίτων χωρών,
- το Στρατηγικό Σχέδιο την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και επιχειρηματικότητας και,
- η Πρωτοβουλία “Health in Action”.

Στο πλαίσιο της ΕΣΚΕ αναπτύσσονται στην παρούσα συγκυρία ο «Εθνικός Μηχανισμός Κοινωνικής Ένταξης» και τα «Περιφερειακά Παρατηρητήρια Κοινωνικής Ένταξης». Στην «κοινωνική πυραμίδα» που διαμορφώνεται, κρίσιμο ρόλο αποκτούν οι Τοπικές Κοινωνικές Δομές και ιδίως, τα «Κέντρα Κοινότητας», τα οποία αποτελούν τον κοινό τόπο διαμεσολάβησης και παροχής υπηρεσιών αντιμετώπισης της φτώχειας και κοινωνικής ένταξης σε τοπικό επίπεδο (βλ. και επόμενη Ενότητα, Διάγραμμα 2).

Κοινό χαρακτηριστικό της συνεκτικής και στοχευμένης εφαρμογής των παραπάνω στρατηγικών αποτελεί η εστίαση των παρεμβάσεων με βάση τις ανάγκες τόσο των

επιμέρους ομάδων στόχου, όσο και των περιφερειακών και τοπικών συνθηκών, μόχλευσης δυνάμεων (social engineering) και συστηματικής μεταφοράς τεχνογνωσίας (capacity building). Σύμφωνα με το ΕΣΠΑ, θα αναζητηθούν συνέργιες και με τις δράσεις του Ταμείου Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Απόρους (TEBA), μεγιστοποιώντας την αποτελεσματικότητα των Περιφερειακών Στρατηγικών Κοινωνικής Ένταξης.

Σε Επιχειρησιακό Επίπεδο, οι δράσεις για την αντιμετώπιση της φτώχειας και την προώθηση της κοινωνικής ενσωμάτωσης εξειδικεύονται και εφαρμόζονται από τα επιμέρους Επιχειρησιακά Προγράμματα, κυρίως στο πλαίσιο των Θ.Σ. 8 και ιδίως του Θ.Σ. 9, ενώ συμπληρώνονται από λοιπά Ταμεία, όπως το Π.Α.Α. και το TEBA.

Μέσω του TEBA, αντιμετωπίζονται φαινόμενα ακραίας φτώχειας, πάντα με γνώμονα την κοινωνική ενσωμάτωση των ωφελουμένων.

3.4. Η Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη

Στην Ελλάδα, οι κοινωνικές πολιτικές διακρίνονται από πολύ χαμηλές επιδόσεις ως προς την αξιοπιστία, τη βιωσιμότητα και την αποτελεσματικότητά τους (Ματσαγγάνης, Λεβέντη 2012). Κατά συνέπεια είναι αναγκαία μια «*συλλογική προσπάθεια*» για την αντιμετώπιση της φτώχειας, την προώθηση της κοινωνικής ένταξης, της απασχολησιμότητας και την παροχή ευκαιριών για άσκηση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων σε όλους, με την συμμετοχή των ίδιων των «ωφελουμένων» (Organisation for Economic Co-operation and Development 2010).

Στον πρόσφατο «Εθνικό Μηχανισμό Κοινωνικής Ένταξης» (ΕΜΚΕ), προβλέπονται τα μέσα και η οργάνωση της κοινωνικής ένταξης σε εθνικό – περιφερειακό και τοπικό επίπεδο με μια καθετοποιημένη προσέγγιση, αντίστοιχη με τα «διοικητικά» επίπεδα αποκέντρωσης της Χώρας. Οι κοινωνικοί εταίροι και ο εθελοντικός τομέας αγνοούνται. Επίσης, είναι «δυσδιάκριτες» οι οικονομίες κλίμακας από τις συνέργιες διαφορετικών πηγών χρηματοδότησης (όπου αυτές αναφέρονται συγκεκριμένα και δεσμευτικά).

Οι επιζητούμενες «*κοινωνικές οικονομίες κλίμακας*» (που δεν αναφέρονται διακριτά με αυτή την ορολογία, αλλά πρακτικά αποτελούν το επιθυμητό αποτέλεσμα του Εθνικού Μηχανισμού), εξαντλούνται στο ρόλο Επιτροπών, «Παρατηρητηρίων», ασαφούς περιεχομένου, χρηστικότητας και λειτουργικότητας Πληροφοριακού Συστήματος και, βεβαίως, της λειτουργίας των «*Κέντρων Κοινότητας*». Σημαντικό μέρος του ΕΜΚΕ

καταλαμβάνει η αναδιοργάνωση και συμπλήρωση με νέες μονάδες των αρμοδίων Υπηρεσιών του Υπουργείου Εργασίας, προσδίδοντας μια «εσωστρέφεια» στην όλη προσπάθεια.

Τα «Κέντρα Κοινότητας» (που προβλέπονται στον ΕΜΚΕ ως τοπικά κοινωνικά «one-stop-shops»), συμβάλλουν -μεταξύ άλλων- στην οργάνωση των Κοινωνικών Υπηρεσιών και Φορέων σε τοπικό επίπεδο στο πλαίσιο μιας (στοχευόμενης) ενιαίας και ομογενοποιημένης εξυπηρέτησης των ωφελουμένων με τη μορφή «γραφείων διαμεσολάβησης».

Η δράση αυτή αναμένεται να συμβάλλει καθοριστικά στην αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα των συστημάτων κοινωνικής προστασίας.

Το «Ελάχιστο Κοινωνικό (Εγγυημένο) Εισόδημα (ΕΚΕ) στην πράξη θα υλοποιηθεί μέσω των Κέντρων Κοινότητας, δεδομένου ότι οι περισσότεροι Δήμοι δεν έχουν οργανωμένη Κοινωνική Υπηρεσία και, ακόμα περισσότερο, η τοπική κοινωνική πολιτική εφαρμόζεται μέσω πολλών τοπικών μηχανισμών, εξουσιών, χωρίς επιστημονικό προσωπικό, δηλαδή είναι από τη φύση της «διασπασμένη», ελλιπής και αδύναμη.

Έχει παρατηρηθεί μέχρι τώρα ότι οι περισσότεροι Δήμοι δεν διαθέτουν στον Εσωτερικό τους Κανονισμό Υπηρεσιών μια «τυπική» Διεύθυνση Κοινωνικών Υπηρεσιών, ενώ σε όσους υπάρχει μια τέτοια Διεύθυνση, κατά κανόνα είναι υποστελεχωμένη και, μάλιστα, χωρίς το απαραίτητο εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό. Στην πράξη, οι τοπικές κοινωνικές πολιτικές «παράγονται» και εφαρμόζονται σε κάθε Δήμο με διαφορετικό τρόπο, χωρίς ενιαίες πρακτικές και, συνήθως διασπώνται σε επιμέρους δημοτικούς φορείς.

Εν προκειμένω διαπιστώνεται μια «αδυναμία» του Συστήματος Κοινωνικής Ένταξης, διότι προϋπόθεση για τη σύσταση «Κέντρου Κοινότητας» αποτελεί η ύπαρξη οργανωμένης Κοινωνικής Υπηρεσίας σε επίπεδο Δήμου με τις προβλεπόμενες αρμοδιότητες. Από την άλλη πλευρά, η λειτουργία των Κέντρων Κοινότητας δεν διασφαλίζεται σε όλους τους Δήμους, με συνέπεια την ακύρωση της καθολικής πρόσβασης των ευπαθών ομάδων σε κοινωνικές υπηρεσίες και παροχές.

Το Ελληνικό σύστημα κοινωνικής προστασίας⁵ χαρακτηρίζεται από σοβαρές θεσμικές

⁵Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Ολοκληρωμένων Στατιστικών Κοινωνικής Προστασίας (European System of Integrated Social Protection Statistics — ESSPROS) ορίζει ως κοινωνική προστασία όλες τις παρεμβάσεις ιδιωτικών ή δημόσιων φορέων, οι οποίες: «έχουν σκοπό να ελαφρύνουν τα νοικοκυριά και τους ιδιώτες από το βάρος που συνεπάγεται η αντιμετώπιση ενός καθορισμένου συνόλου κινδύνων ή καταστάσεων ανάγκης, υπό τον όρο ότι δεν υπάρχει μία ταυτόχρονη αντιπαροχή από το δικαιούχο ή κάποια ατομική ρύθμιση»

αδυναμίες ως προς την κατοχύρωση των δικαιωμάτων των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού.

Η «Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης» (ΕΣΚΕ) αντανακλά τις νέες προτεραιότητες της Ελληνικής Πολιτείας για την ενδυνάμωση του Κοινωνικού Κράτους σε περιόδους οικονομικής ύφεσης. Αναπτύσσεται σύμφωνα με ένα ευρύτερο μεταρρυθμιστικό σχέδιο μετεξέλιξης του υφιστάμενου υπολειμματικού μοντέλου κοινωνικής προστασίας σε εργαλείο του Ενεργητικού Κοινωνικού Κράτους, το οποίο προσανατολίζεται αφενός στη σύνδεση των δημόσιων κοινωνικών παρεμβάσεων με τις αναπτυξιακές πολιτικές και την προώθηση της απασχόλησης, αφετέρου στην ενίσχυση των ευκαιριών των ατόμων που αντιμετωπίζουν καταστάσεις ανάγκης, αναγνωρίζοντας τις σημαντικές αλλαγές που έχουν συντελεστεί στην οικογένεια και την αγορά εργασίας από τη δεκαετία του 2000.

Το «*Ενεργητικό Κοινωνικό Κράτος*» αποτελεί βασικό μηχανισμό προσαρμογής των πολιτικών κοινωνικής προστασίας σε εξωτερικές προκλήσεις και κινδύνους, η αντιμετώπιση των οποίων επιβάλλει συναινέσεις και συνέργειες μεταξύ του κράτους, της αγοράς και της κοινωνίας των πολιτών, εξυπηρετώντας επάλληλες προτεραιότητες οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής μέσω τεχνικών επιλεκτικότητας, ενεργοποίησης και καινοτομίας. Εάν και ένας από τους θεμελιώδεις στόχους του παραμένει η κοινωνική προστασία των ατόμων που αδυνατούν να εξασφαλίσουν αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης μέσω της αγοράς και της οικογένειας, εισάγει νέα δυναμικά εργαλεία που επιτρέπουν είτε την ορθολογική ένταξη/επανένταξη στην αγορά εργασίας, είτε τη στοχευμένη κάλυψη καταστάσεων ανάγκης με την αποτελεσματική χρήση των διαθέσιμων πόρων.

Υποκείμενα των παρεμβάσεων του Ενεργητικού Κοινωνικού Κράτους είναι κάθε άτομο που πληροί τις προϋποθέσεις ένταξης στο ρυθμιστικό πεδίο των Προγραμμάτων Κοινωνικής Προστασίας, ανεξάρτητα από την ικανότητά του για συμμετοχή στην αγορά εργασίας, καταλαμβάνοντας δηλαδή θέση απασχόλησης. Επομένως, και άτομα που αδυνατούν αντικειμενικά να εργασθούν (παιδιά, ηλικιωμένοι, ανάπηροι, γυναίκες με εξαρτημένα μέλη) συνθέτουν ομάδες υψηλής προτεραιότητας, παρά το γεγονός ότι δεν υπάγονται στην κατηγορία του οικονομικά ενεργού πληθυσμού (εργαζόμενοι και αναζητούντες εργασία).

Είναι χαρακτηριστικό, ότι σε αντίθεση με αρκετά άλλα Κράτη Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ελλάδα δεν διαθέτει κάποιο επιτελικό όργανο σχεδιασμού και

παρακολούθησης των πολιτικών καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης (ΕΣΚΕ) αποτελεί μία ολοκληρωμένη παρέμβαση για την αναπτυξιακά προσανατολισμένη μεταρρύθμιση του εθνικού «υπολειμματικού μοντέλου» κοινωνικής προστασίας υπό το πρίσμα της οικονομικής κρίσης, της δημογραφικής γήρανσης, της αποδυνάμωσης των «οικογενειακών δικτύων και της εμφάνισης νέων διαρθρωτικών κινδύνων (μακροχρόνια ανεργία, υπερχρέωση, φτώχεια), που απειλούν τη συνοχή της Ελληνικής κοινωνίας.

Η αποδυνάμωση των οικογενειακών δικτύων περιορίζει σταδιακά τις δυνατότητες άτυπων εσωτερικών μεταβιβαστικών πληρωμών μεταξύ των μελών των ελληνικών οικογενειών, οι οποίες αναπλήρωναν την έλλειψη ενός δημόσιου δικτύου ασφαλείας των ευπαθών ομάδων σε προηγούμενες περιόδους.

Το όραμα της ΕΣΚΕ εστιάζει στην *«άμβλυνση των ανισοτήτων με έμφαση στην αποτελεσματική προστασία των πλέον ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού, στον εκσυγχρονισμό των δημόσιων πολιτικών ένταξης με έμφαση στον ενεργητικό χαρακτήρα των μέτρων και την αναπτυξιακή διάσταση των κοινωνικών δαπανών και, στην αναβάθμιση του πλαισίου συνεργασίας κράτους, κοινωνίας των πολιτών και αγοράς, με έμφαση στην δημιουργία ισχυρών εταιρικών σχέσεων για την καταπολέμηση της φτώχειας και του αποκλεισμού»* (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης 2014).

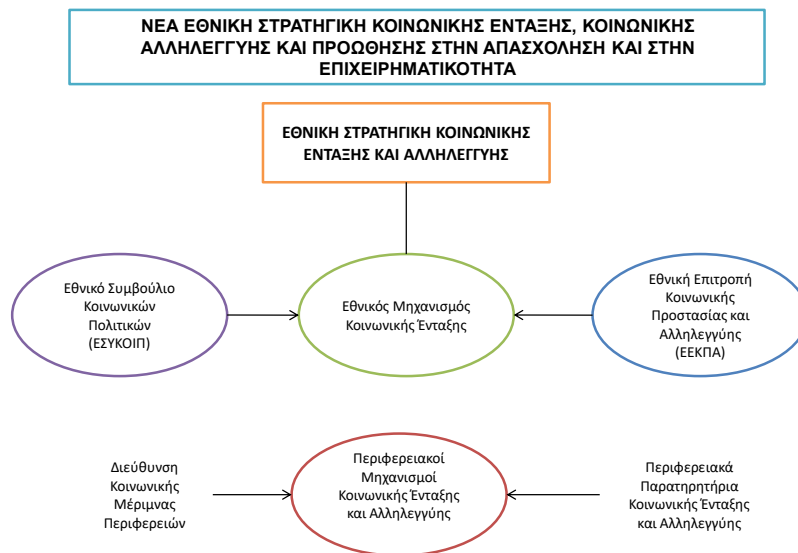
Συνακόλουθα, η ΕΣΚΕ:

- εισάγει ένα νέο μοντέλο «ενεργητικών πολιτικών» κοινωνικής προστασίας, οι οποίες εστιάζουν στην πρόληψη και αντιμετώπιση των συνεπειών που δημιουργούνται από τα φαινόμενα της ανεργίας, της φτώχειας και του αποκλεισμού στην Ελληνική κοινωνία και αναμένεται να ενταθούν σε περίπτωση παράτασης της οικονομικής ύφεσης σε συνδυασμό με τις δυσμενείς δημογραφικές εξελίξεις και κυρίως την άμβλυνση του προστατευτικού ρόλου της οικογένειας και των άτυπων δικτύων φροντίδας,
- προβλέπει ένα οριζόντιο κοινό πλαίσιο αρχών, προτεραιοτήτων και αξόνων δράσης για τον συντονισμό, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση των πολιτικών καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Στο επόμενο διάγραμμα παρουσιάζεται η προωθούμενη διάρθρωση του «Εθνικού Μηχανισμού Κοινωνικής Ένταξης» (ΕΜΚΕ), η οποία -στο πλαίσιο της εργασίας- «συμπληρώνεται» με την προσέγγιση – πρόταση της σύνδεσης και της σύνθεσης της κοινωνικής ένταξης των ευπαθών ομάδων με την προώθηση στην απασχόληση και στην επιχειρηματικότητα.

Σημειώνεται ότι ο ΕΜΚΕ, ως «Εθνικός Μηχανισμός για τον Συντονισμό των Πολιτικών Ένταξης» προβλέπεται στη «Δράση 4.1.1» του Άξονα 4 της ΕΣΚΕ.

Διάγραμμα 2: Εθνικός Μηχανισμός Κοινωνικής Ένταξης



3.5. Εθνικό Προγραμματικό Πλαίσιο 2014 – 2020 για την Αντιμετώπιση της Φτώχειας, της Ακραίας Φτώχειας και του Κοινωνικού Διαχωρισμού (ΕΠΑΝΑΔ – ΤΕΒΑ – Π.Α.Α.)

Στην παρούσα ενότητα γίνεται κωδικοποιημένη παρουσίαση του Εθνικού «Προγραμματικού Πλαισίου» που αφορά στην αντιμετώπιση της Φτώχειας, της Ακραίας Φτώχειας και του Κοινωνικού Διαχωρισμού για την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020.

Στον Εθνικό «Προγραμματικό Πλαίσιο» για την αντιμετώπιση της Φτώχειας, της Ακραίας Φτώχειας και την προώθηση της Κοινωνικής Ενσωμάτωσης συγκεντρώνονται δράσεις που χρηματοδοτούνται από τα Τομεακά και Επιχειρησιακά Προγράμματα του

ΕΣΠΑ 2014-2020, το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (Π.Α.Α.), το ΤΕΒΑ, λοιπά Ευρωπαϊκά Ταμεία, καθώς και εθνικούς πόρους.

Ειδικότερα:

1. Στο Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» (ΕΠΑΝΑΔ-ΕΔΒΜ) εντάσσονται δράσεις που κατά κύριο λόγο αφορούν στον Θεματικό Στόχο 8 (προαγωγή της βιώσιμης και ποιοτικής απασχόλησης και στήριξη της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού) και στον Θεματικό Στόχο 10 (επενδύσεις στην εκπαίδευση την κατάρτιση, και την επαγγελματική κατάρτιση για την απόκτηση δεξιοτήτων και διά βίου μάθηση με την ανάπτυξη υποδομών, κατάρτισης και εκπαίδευσης).

Η ενεργητική ένταξη αφορά και ευπαθείς ομάδες, με έμφαση στην αντιμετώπιση του κοινωνικού διαχωρισμού ή περιθωριοποιημένων κοινοτήτων. Υπ' αυτή την έννοια, το ΕΠΑΝΑΔ-ΕΔΒΜ διαμορφώνει κοινές παρεμβάσεις με την Επενδυτική Προτεραιότητα 9.i και με την Επενδυτική Προτεραιότητα 9.ii.

2. Το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Απόρους (ΤΕΒΑ) εφαρμόζεται με βάση τον Κανονισμό (ΕΕ) 223/2014 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2014), ο οποίος συμπληρώθηκε από τον Κανονισμό 532/2014.

Το ΤΕΒΑ στοχεύει στην ανακούφιση των χειρότερων μορφών φτώχειας με τον μεγαλύτερο αντίκτυπο κοινωνικού αποκλεισμού, όπως η έλλειψη στέγης, η παιδική φτώχεια και η στέρηση τροφής. Σχετική ανάλυση ακολουθεί στην Ενότητα 4.1.

3. Το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (Π.Α.Α.) στοχεύει στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη και στη βιώσιμη ανταγωνιστικότητα του αγροτικού χώρου, μέσω της μετάβασης σε ένα ισχυρό, αειφόρο αγρο-διατροφικό σύστημα, καθώς και στην αύξηση της προστιθέμενης αξίας των παραγωγικών συστημάτων και κοινωνιών των αγροτικών περιοχών.

Η στρατηγική για την αγροτική ανάπτυξη χαρακτηρίζεται από την χωρική διάσταση της εφαρμογής της και στοχεύει στην κάλυψη των αναπτυξιακών αναγκών διακριτών ενοτήτων των αγροτικών περιοχών, στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης συνολικής στρατηγικής, της οποίας οι ειδικοί στόχοι θα εξειδικεύονται σε χωρικές κατηγορίες. Η Προτεραιότητα 6 αφορά στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης, της μείωσης της φτώχειας και της οικονομικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές.

4. Δυνητική Αξιοποίηση Δράσεων και Πόρων από λοιπά Ευρωπαϊκά Ταμεία και Προγράμματα

Στο Εθνικό «Προγραμματικό Πλαίσιο» για την αντιμετώπιση της Φτώχειας, της Ακραίας Φτώχειας και την προώθηση της Κοινωνικής Ενσωμάτωσης συμπληρώνεται και αξιοποιεί λοιπά Ευρωπαϊκά Ταμεία, όπως ενδεικτικά:

- Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσαρμογής στην Παγκοσμιοποίηση (ΕΤΠ / European Globalisation Adjustment Fund – EGAF).
- Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης.
- Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Εσωτερικής Ασφάλειας.
- Το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα για την Απασχόληση και την Κοινωνική Καινοτομία (EaSI 2013).
- Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια 2014 -2020.

5. Ειδικές Εθνικές Δράσεις και Εθνικοί / Τοπικοί Πόροι

Η αντιμετώπιση της Ανθρωπιστικής Κρίσης προβλέπεται στο πλαίσιο του Ν. 4320/2015 «Ρυθμίσεις για τη λήψη άμεσων μέτρων για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης..» με τις παρακάτω δράσεις:

- πρόσβαση των νοικοκυριών στην επανασύνδεση παροχών οικιακού ρεύματος (λόγω μη-πληρωμής λογαριασμών) και στη δωρεάν ηλεκτροδότηση (σε κύριες κατοικίες) έως 300 kwh έως το τέλος του 2015,
- παροχή επιδόματος ενοικίου σε νοικοκυριά με χαμηλό οικογενειακό εισόδημα.
- στην παροχή επιδόματος σίτισης για την προμήθεια βασικών ειδών διατροφής και διαβίωσης για 300.000 άτομα. Το επίδομα θα δίνεται υπό μορφή κουπονιών ή ηλεκτρονικού μέσου προμήθειας αυτών των ειδών. Το ύψος του θα κυμαίνεται ανάλογα με τον αριθμό των μελών της οικογένειας για αγορά προϊόντων από επιχειρήσεις που θα θελήσουν να συνεργασθούν.

Τα προβλεπόμενα σε αυτό μπορούν να συνεισφέρουν στις άμεσες χρηματοδοτικές ανάγκες της περιφερειακής στρατηγικής για την κοινωνική ενσωμάτωση, κυρίως σε συνδυασμό με τις δράσεις του ΤΕΒΑ. Επιπρόσθετα, απαιτείται «περιφερειακός μηχανισμός» διασφάλισης της συμπληρωματικότητας των συγκεκριμένων παρεμβάσεων.

4. ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

4.1. Ε.Π. ΕΒΥΣ του ΤΕΒΑ

Σύμφωνα με το εγκεκριμένο Ε.Π. ΕΒΥΣ του ΤΕΒΑ (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Επισιτιστικής ή/και Βασικής Υλικής Υποδομής 2014) υποστηρίζεται η διανομή τροφίμων ή/και την παροχή βασικής υλικής συνδρομής στους απόρους, συνδυάζεται όπου χρειάζεται με Συνοδευτικά μέτρα, και έχει ως στόχο την ελάφρυνση του κοινωνικού αποκλεισμού των απόρων.

Παράλληλα με τη διανομή τροφίμων και Βασικής Υλικής Συνδρομής, παρέχονται Συνοδευτικά Μέτρα, με στόχο την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού και των κοινωνικών έκτακτων αναγκών των απόρων με πιο ενεργό και βιώσιμο τρόπο.

Τα Συνοδευτικά Μέτρα και για τις δύο κατηγορίες στερήσεων, είναι ενδεικτικά τα εξής:

- Υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής στήριξης, ενδυνάμωσης και κοινωνικής ένταξης παιδιών σε ατομικό επίπεδο και σε επίπεδο οικογένειας (ή και σε μονήρη άτομα).
- Διατροφικές συμβουλές (συμβουλές υγιεινής διατροφής).
- Συμβουλές υγιεινής διαβίωσης.
- Συμβουλές διαχείρισης οικογενειακού προϋπολογισμού.
- Νομική συνδρομή.
- Υπηρεσίες κοινωνικοποίησης παιδιών (πχ πρόσβαση σε αθλητικές δραστηριότητες κλπ), Κοινωνικά φροντιστήρια που θα παρέχουν τόσο διδακτική υποστήριξη όσο και επαρκείς και κατάλληλους χώρους για μελέτη για τα παιδιά / ωφελούμενους.
- Υλοποίηση πολιτιστικών και δημιουργικών δραστηριοτήτων απασχόλησης για παιδιά ωφελούμενους (π.χ. θεατρικές παραστάσεις αλλά και θεατρικά εργαστήρια για παιδιά).
- Εκδρομές (εκπαιδευτικές και ψυχαγωγικές).
- Παροχή χώρων για παιχνίδι, συναντήσεις και εκδηλώσεις για παιδιά που δεν έχουν σχετική πρόσβαση.

Ο Προσδιορισμός Κοινωνικών Συμπράξεων για την υλοποίηση των παρεμβάσεων του Επιχειρησιακού Προγράμματος Ι «Επισιτιστικής και Βασικής Υλικής Συνδρομής για το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους (ΤΕΒΑ), αποτυπώνεται στην Απόφαση με αριθμ. Δ23/οικ.23761/1507/27.5.2015 ΦΕΚ Β' 1064/5-6-2015

(Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2015), στην οποία ανακοινώνονται οι «Κοινωνικές Συμπράξεις ανά Περιφέρεια και Περιφερειακή Ενότητα και με αναφορά στον Επικεφαλής Εταίρο.

Οι «Δικαιούχοι» ή επικεφαλής Εταίροι των Κοινωνικών Συμπράξεων είναι Δήμοι ή Περιφέρειες. Στην περίπτωση της Δυτικής Αθήνας, Δικαιούχος είναι ο ΑΣΔΑ, δηλαδή φορέας δια-δημοτικής συνεργασίας. Προκύπτει ότι το επίπεδο αντιμετώπισης της ακραίας φτώχειας όπως προέκυψε πανελλαδικά από τοπικές διαβουλεύσεις είναι η Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Ως Εταίροι των Κοινωνικών Συμπράξεων, επιπλέον των ανωτέρω, συμμετέχουν:

- Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου πιστοποιημένα στο πλαίσιο του Ν.2646/98 και της ΚΥΑ Γ.Π:Π(2)γ/οικ. 34029/22-3- 2012 ότι κατά το σχεδιασμό και υλοποίηση των Πράξεων, οι Κοινωνικές Συμπράξεις μπορούν να συνεργαστούν άτυπα, χωρίς δηλαδή να συνυπογράψουν το Πρωτόκολλο Συνεργασίας, και με:
- Καταναλωτικές Οργανώσεις που εντάσσονται στο μητρώο της Γενικής Γραμματείας Καταναλωτή (Ν.2251/94) του Υπουργείου Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας και Τουρισμού,
- Άτυπα κοινωνικά δίκτυα με πρωτοβουλίες και δράσεις διανομής ειδών σε απόρους σε τοπικό επίπεδο.
- Σχολεία Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, τα οποία σε συνεργασία με πιστοποιημένες μονάδες (κοινωνικά μαγειρεία, βρεφοκομεία, παιδικούς σταθμούς κ.ά.) μπορούν να παρασκευάζουν σχολικά γεύματα τα οποία θα διανέμονται στους μαθητές.

Ο ρόλος των Κοινωνικών Συμπράξεων συνίσταται:

- Στην ανάπτυξη μηχανισμού εντοπισμού των αναγκών και στη διαχείριση της διανομής των ειδών, τόσο για τις κεντρικές, όσο και για τις αποκεντρωμένες προμήθειες.
- Στην διασφάλιση της συμπληρωματικότητας και την αποφυγή αλληλοεπικαλύψεων, τόσο σε επίπεδο συνάφειας δράσεων εντός της ίδιας Περιφερειακής Ενότητας, όσο και σε επίπεδο κάλυψης των ωφελούμενων.
- Στην συστηματική παροχή επικυρωμένων στοιχείων, μέσω τήρησης συστήματος εξατομικευμένης παρακολούθησης των ωφελούμενων, προς τη Διαχειριστική Αρχή και την παροχή υλικής και λοιπής στήριξης, προκειμένου,

μεταξύ άλλων, να διασφαλίζεται η παρακολούθηση του Προγράμματος και η διενέργεια αντικειμενικών αξιολογήσεων.

Οι Κοινωνικές Συμπράξεις οφείλουν να παρακολουθούν τους ωφελούμενους από τις δράσεις του ΤΕΒΑ στην περιοχή ευθύνης τους, μεριμνώντας για την εφαρμογή της Οδηγίας 95/46/ΕΚ και της σχετικής εθνικής νομοθεσίας για την προστασία προσωπικών δεδομένων των ωφελουμένων.

Οι Εταίροι, ανάλογα με τις δράσεις, τις οποίες αναλαμβάνουν, έχουν την ευθύνη για:

- Την ενημέρωση των ωφελούμενων για, τα είδη Υλικής Συνδρομής, τα διαθέσιμα Συνοδευτικά Μέτρα, και τον Εταίρο από τον οποίο θα εξυπηρετούνται.
- Τη διανομή των τροφίμων και της Βασικής Υλικής Συνδρομής, απευθείας στους ωφελούμενους ή σε χώρους που διαθέτουν.
- Την παροχή Συνοδευτικών Μέτρων.
- Τη συνεργασία σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο Πρωτόκολλο Συνεργασίας
- Την παροχή στον Δικαιούχο όλων των απαραίτητων στοιχείων για την οικονομική και φυσική πρόοδο και την αξιολόγηση και παρακολούθηση της Πράξης.

4.2. Η Κοινωνική Κατάσταση στην ευρύτερη Δυτική Αθήνα

Όπως προκύπτει από την ανάλυση και επεξεργασία των στοιχείων των ωφελουμένων της Κ.Σ. του ΤΕΒΑ που πραγματοποιείται στην επόμενη ενότητα, η ευρύτερη Δυτική Αθήνα (Δήμοι της Π.Ε. Δυτικού Τομέα Αθηνών και Δήμος Φυλής από την Π.Ε. Δυτικής Αττικής) αποτελεί μια *ενιαία λειτουργική χωρική ενότητα* με κοινά και μείζονα προβλήματα φτώχειας, κοινωνικών ανισοτήτων και περιθωριοποίησης.

Σύμφωνα με την Περιφερειακή Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης (ΠΕΣΚΕ) της Αττικής και με βάση τους δείκτες ανθρώπινης φτώχειας του ΟΗΕ, οι οποίοι αποτελούν «συνθετικούς» δείκτες που αποτυπώνουν την ανθρώπινη φτώχεια του πληθυσμού ενός Δήμου σε σχέση με τους υπόλοιπους, στη βάση του κοινωνικο-οικονομικού προφίλ τους, προκύπτει ότι στους Δήμους Φυλής, Αγίας Βαρβάρας, Μεγαρέων, Ασπροπύργου, Τροιζήνας και Αθηναίων κατοικεί το 21% του πληθυσμού της Περιφέρειας Αττικής με τη μεγαλύτερη ανθρώπινη φτώχεια. Συμπεραίνεται λοιπόν ότι πέραν από το Δήμο Αθηναίων, οι υπόλοιποι Δήμοι με την μεγαλύτερη ανθρώπινη φτώχεια στην Αττική

είναι αυτοί της Δυτικής Αθήνας και της Δυτικής Αττικής.

Στη Δυτική Αττική διαβιούν πολυάριθμες κοινότητες των Ρομά, η αριθμητική όμως εκτίμηση αυτών ποικίλλει μεταξύ διαφόρων δημοσιεύσεων και πηγών με σαφή τάση υποεκτίμησης. Σύμφωνα με το Πλαίσιο Εθνικής Στρατηγικής για τους Ρομά (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης 2011), ο συνολικός αριθμός των Ρομά (εδραιοποιημένων και εποχικών) στη Δυτική Αττική είναι 2.942 άτομα, εκ των οποίων 773 εδραιοποιημένοι και 2.169 εποχικοί. Ωστόσο, η μελέτη της ΤΕΔΚΝΑ (ΤΕΔΚΝΑ 2010) για την εξεύρεση χώρων στην Αττική για τη μετεγκατάσταση των Ρομά από την περιοχή του Ελαιώνα στη Δυτική Αττική εκτιμά τον αριθμό των Ρομά περίπου σε 10.000.

Σύμφωνα με στοιχεία από την Κοινωνική Υπηρεσία του Δήμου Φυλής, στο τοπικό Διαμέρισμα των Άνω Λιοσίων συναντώνται τσιγγάνοι σε τέσσερις περιοχές όπου παρουσιάζονται διαφορετικά χαρακτηριστικά. Ο πληθυσμός εκτιμάται ότι είναι περίπου 3.500-4.500 άτομα. Στην περιοχή Άγιος Ιωάννης κατοικούν είτε σε ιδιόκτητες κατοικίες είτε σε παραπήγματα, έχουν σχετική πρόσβαση στα κοινωνικά αγαθά και απασχολούνται κυρίως με την περισυλλογή σιδήρων, το εμπόριο, τις λαϊκές αγορές κ.α. Στην περιοχή του Εργοταξίου της ΕΘΕΛ, καταγράφονται τα ίδια χαρακτηριστικά με τα παραπάνω. Στο Κέντρο της πόλης οι τσιγγάνοι κατοικούν σε διάσπαρτες γειτονίες, σε ιδιόκτητες κατοικίες και απασχολούνται και αυτοί με τις παραπάνω εργασίες. Τέλος στην περιοχή Λίμνης οι τσιγγάνοι κατοικούν σε κατοικίες ή παραπήγματα εκτός κοινωνικού ιστού. Στην περιοχή δραστηριοποιούνται αρκετοί σύλλογοι, καθώς εκεί βρίσκεται και το Ιατροκοινωνικό Κέντρο του Δήμου Φυλής.

Στην περιοχή του Ζεφυρίου του Δήμου Φυλής, οι τσιγγάνοι κατοικούν διάσπαρτοι μέσα στα όρια του Δήμου, είτε σε ιδιόκτητες κατοικίες είτε σε παραπήγματα. Ο πληθυσμός εκτιμάται περίπου σε 2.000-3.000 άτομα από τα οποία το μεγαλύτερο ποσοστό είναι δημότες στη Φυλή. Απασχολούνται κυρίως με το στατικό εμπόριο, την περισυλλογή σιδήρων κ.α. Στην περιοχή υπάρχει συλλογική δράση και δραστηριοποιείται και το Ιατροκοινωνικό Κέντρο του Δήμου.

Στη Φυλή και στην Αγία Βαρβάρα εντοπίζονται αυξημένα αντίστοιχα προβλήματα.

Οι παλιννοστούντες ομογενείς, ιδιαίτερα στην Δυτική Αθήνα και στην Δυτική Αττική, τείνουν να συγκεντρώνονται σε περιοχές με έντονα οικιστικά προβλήματα, γεγονός που ευνοεί τη χωρική γκετοποίηση και να αντιμετωπίζουν προβλήματα ομαλής

ένταξης στη σχολική και κοινωνική ζωή, εργασιακής αποκατάστασης και ξενοφοβίας/ρατσισμού.

Επιπρόσθετα, τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας συγκεντρώνονται στους Δήμους Αγίας Βαρβάρας (24,60%), Φυλής (24,23%), Αιγάλεω (22,12%) και Νίκαιας - Αγίου Ιωάννη Ρέντη (21,91%) (Περιφέρεια Αττικής 2015).

Ως προς την ακραία φτώχεια, τέσσερις Δήμοι (Ίλιο, Περιστερί, Αγ. Βαρβάρα και Άγιοι Ανάργυροι – Καματερό συγκεντρώνουν το 75% των ωφελουμένων του ΤΕΒΑ στην περιοχή παρέμβασης. Στο πλαίσιο του ΤΕΒΑ, καταγράφονται 5.550 οικογένειες με 11.918 μέλη με κατοικία στους Δήμους-Εταίρους της Δυτικής Αθήνας. Αντίστοιχα, στη Δυτική Αττική καταγράφονται 4.914 οικογένειες με 11.942 μέλη (βλέπε στη συνέχεια).

Σε επίπεδο Αττικής, αν και το 2015 παρατηρήθηκε αποκλιμάκωση της ανεργίας σε όλες τις βασικές ηλικιακές κατηγορίες, ιδιαίτερα μεταξύ των νέων, παραμένει όμως στα πολύ υψηλά επίπεδα το 50,1% για τις ηλικίες 15-24 και 36,6% για τις ηλικίες 25-29. Το ποσοστό των νέων ΕΑΕΚ είναι πολύ υψηλό στην Ελλάδα, παρά την οριακή μείωση σε 19,1% το 2014 από 20,4% το 2013. Σε απόλυτους αριθμούς, ο αριθμός των ΝΕΕΤ 15-24 ετών ανήλθε σε 214.183 άτομα κατά το 2ο τρίμηνο του 2015 από 233.093 το πρώτο τρίμηνο του 2015. Το σύνολο των ΝΕΕΤ 15-29 αγγίζει τα 482.234 άτομα. Στο επίπεδο της Δυτικής Αθήνας εκτιμάται ότι ξεπερνά το 25%. Τα στοιχεία του ΤΕΒΑ δεν δίδουν τέτοιες ποιοτικές πληροφορίες, παρά μόνο μέσω των κοινωνικών ερευνών πεδίου που θα εφαρμόζει ένα συνεκτικό τοπικό δίκτυο Κοινωνικών Δομών. Παρόλα αυτά, αν συνδυάσει κανείς το προφίλ των οικογενειών της περιοχής, τεκμηριώνεται βάσιμα ότι το ποσοστό των νέων ΕΑΕΚ στην περιοχή μελέτης είναι ιδιαίτερα υψηλό, πολύ υψηλότερο του εθνικού μέσου όρου.

Οι προκύπτουσες από την παραπάνω ανάλυση αυξημένες ανάγκες μιας πολυεπίπεδης στήριξης του τοπικού πληθυσμού δεν μπορούν να αντιμετωπισθούν από τις λειτουργούσες Κοινωνικές Δομές, είτε διότι ορισμένες από αυτές υπολειτουργούν, είτε διότι δεν είναι κατάλληλα στελεχωμένες, είτε διότι δεν διαθέτουν «εργαλεία» και δεν εφαρμόζουν επιστημονικά αποδεκτές μεθόδους ψυχοκοινωνικής στήριξης, είτε λόγω της «ασύμμετρης» χωροθέτησης των Δομών «μακριά» από τους θύλακες και σε συνδυασμό της αδυναμίας λειτουργικής διασύνδεσης και αλληλοϋποστήριξης Δομών που ανήκουν σε διαφορετικούς Δήμους.

Επιπρόσθετα, η ελλιπής στελέχωση από το κατάλληλο επιστημονικό προσωπικό δεν παρέχει τη δυνατότητα για συστηματικές κοινωνικές έρευνες πεδίου σε επίπεδο οικογένειας.

Για τους παραπάνω λόγους, οι «διανομές του ΤΕΒΑ γίνονται από περιορισμένο αριθμό Κοινωνικών Δομών και δεν διεκπεραιώνονται από τα αρμόδια εξουσιοδοτημένα άτομα, με έμμεση συνέπεια τα προσωπικά δεδομένα των ωφελουμένων να μην διαφυλάσσονται επαρκώς.

4.3. Η Εφαρμογή Δράσεων Αντιμετώπισης της Φτώχειας και Ακραίας Φτώχειας στη Δυτική Αθήνα. Η Κοινωνική Σύμπραξη (Κ.Σ.) Δυτικού Τομέα Αθηνών

4.3.1. Σύντομο ιστορικό

Οι Δήμοι του Δυτικού Τομέα Αθηνών έχουν συγκροτήσει «Κοινωνική Σύμπραξη» η οποία έχει επιλεγεί από το Υπουργείο Εργασίας για την εφαρμογή των παρεμβάσεων του ΤΕΒΑ στην ομώνυμη περιοχή. Δικαιούχος (Επικεφαλής Εταίρος) των δράσεων του ΤΕΒΑ είναι ο Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Δυτικής Αθήνας (ΑΣΔΑ).

Στο πλαίσιο σχετικής Πρόσκλησης-Ανακοίνωσης του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, οι δυνητικά ωφελούμενοι των Δράσεων του ΕΠ ΕΒΥΣ υπέβαλαν ηλεκτρονική αίτηση και έγιναν τελικά αποδεκτές στη Δυτική Αθήνα 6.880 οικογένειες με 13.754 ωφελούμενους. Στις οικογένειες αυτές θα διατεθούν το 2017 τρόφιμα και βασική υλική συνδρομή της τάξης των 3,6 εκ ευρώ, τα οποία στην πραγματικότητα αφορούσαν στο 2016.

Αυτό σημαίνει ότι η σε είδος ενίσχυση των οικογενειών αντιστοιχεί:

- σε περίπου 6,5 ευρώ ανά οικογένεια για είδη βασικής υλικής συνδρομής (ΒΥΣ) και,
- σε περίπου 397,0 ευρώ ανά οικογένεια για τα προβλεπόμενα είδη τροφίμων.

Είναι προφανές ότι οι δράσεις του ΤΕΒΑ είναι συμπληρωματικές αντίστοιχων δράσεων που υλοποιούν οι τοπικοί κοινωνικοί εταίροι. Οι «συνοδευτικές δράσεις» (κοινωνικοποίησης και κοινωνικής ένταξης) στο πλαίσιο του ΕΠ ΕΒΥΣ είναι χαμηλότερου προϋπολογισμού, άρα οφείλουν να είναι ιδιαίτερα στοχευμένες.

Εν κατακλείδι, προκύπτει ότι μέσω του ΕΠ ΕΒΥΣ / ΤΕΒΑ στηρίζονται οι οικογένειες που υπόκεινται σε συνθήκες ακραίας φτώχειας συμπληρωματικά με άλλες τοπικές

παροχές και δράσεις κοινωνικοποίησης, κοινωνικής ένταξης, ψυχοκοινωνικής στήριξης, προληπτικής ιατρικής κ.ο.κ.

4.3.2. Ωφελούμενοι του ΤΕΒΑ στην Δυτική Αθήνα (σύνθεση, χωρική κατανομή)

Η αναγνώριση των αναγκών που στοιχειοθετούν και στοχοθετούν μια ολοκληρωμένη τοπική κοινωνική παρέμβαση στηρίζεται στη διάγνωση του προβλήματος και στην ανάδειξη των βασικών αναγκών που προκύπτουν από αυτό.

Η διαδικασία αντικειμενικού προσδιορισμού των ωφελουμένων του ΤΕΒΑ αποτέλεσε μια πρώτη συγκεκριμένη αποτίμηση της *ακραίας φτώχειας* σε τοπική κλίμακα.

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, στο πλαίσιο του ΕΠ ΕΒΥΣ έχουν χαρακτηριστεί ως ωφελούμενες 6.880 οικογένειες με 13.754 μέλη. Οι ωφελούμενοι αυτοί, ανά Δήμο (χωρική κατανομή), κατανέμονται σε μεγάλο βαθμό στο Ίλιο (22,1%), στο Περιστερί (19,7%) και στην Αγία Βαρβάρα (18,0%).

Κατά μέσο όρο, στους ωφελούμενους του ΤΕΒΑ στην υπό ανάλυση περιοχή υπερτερούν οι γυναίκες (54,5%), με την Αγία Βαρβάρα και την Πετρούπολη να εμφανίζουν ακραίες υψηλές τιμές αντίστοιχα της τάξης του 56,9% και 56,5% αντίστοιχα.

Από αυτή την πρώτη ανάλυση, προκύπτει μια «εστίαση» των προβλημάτων σε τρεις Δήμους, αλλά και ως προς τις ομάδες στόχους, οι γυναίκες να βρίσκονται στην «πρώτη γραμμή» των παρεμβάσεων.

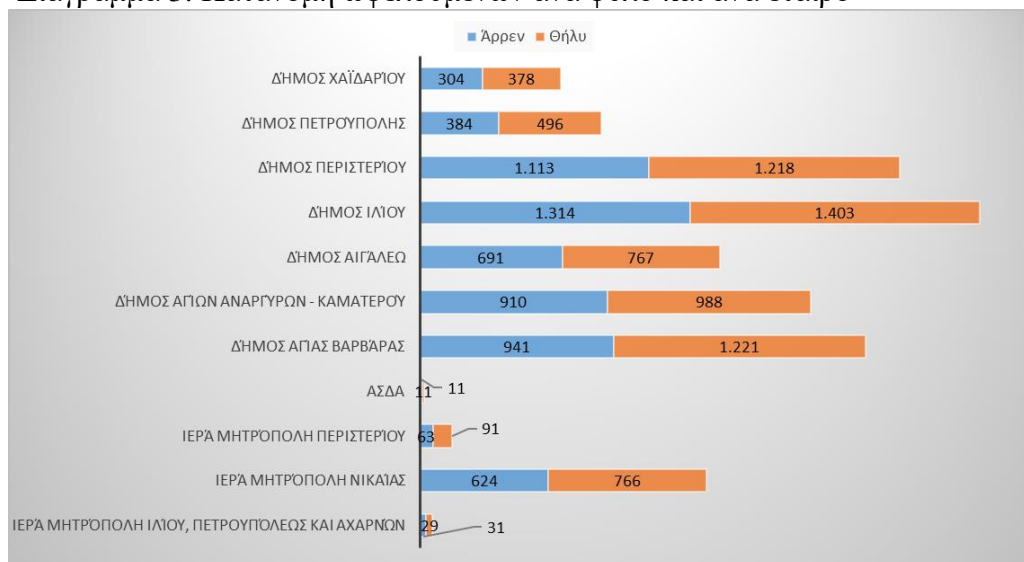
Πίνακας 4: Ωφελούμενοι ανά Εταίρο / Ανάλυση ανά φύλο και οικογένειες

Σύνολο Κ.Σ.	Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολα	%
	6.386	46,40%	7.368	53,60%		
Αγία Βαρβάρα	925	43,10%	1.219	56,90%	2.144	18,0%
Άγιοι Ανάργυροι - Καματερό	846	47,70%	928	52,30%	1.774	14,9%
Αιγάλεω	705	47,80%	771	52,20%	1.476	12,4%
Ίλιο	1.272	48,40%	1.357	51,60%	2.629	22,1%
Περιστερί	1.115	47,50%	1.231	52,50%	2.346	19,7%
Πετρούπολη	388	43,50%	503	56,50%	891	7,5%
Χαϊδάρη	299	45,40%	359	54,60%	658	5,5%

Σύνολο Κ.Σ.	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολα	%
Σύνολα ΚΣ ΤΕΒΑ Δυτικού Τομέα	5.550	46,60%	6.368	53,40%	11.918	100,0%
Λοιποί Ωφελούμενοι εκτός Δυτικού Τομέα	836	45,50%	1.000	54,50%	1.836	-

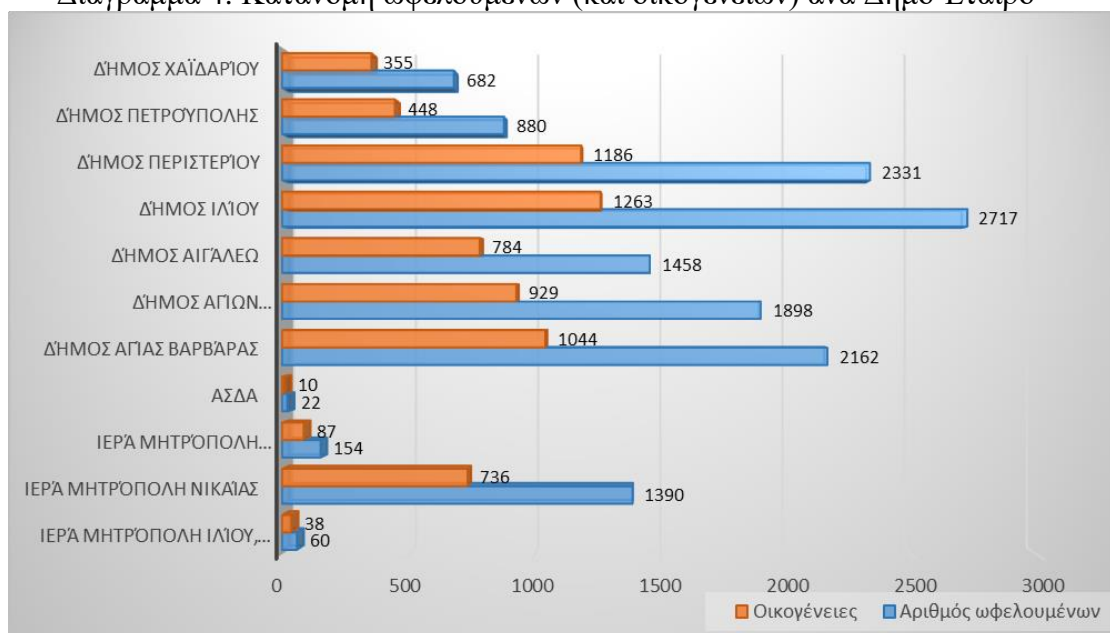
Πηγή: Κ.Σ. Δυτικού Τομέα, ΑΣΔΑ 2015

Διάγραμμα 3: Κατανομή ωφελούμενων ανά φύλο και ανά εταίρο



Πηγή: Κ.Σ. Δυτικού Τομέα, ΑΣΔΑ 2015 - Ιδία Επεξεργασία

Διάγραμμα 4: Κατανομή ωφελουμένων (και οικογενειών) ανά Δήμο-Εταίρο



Πηγή: Κ.Σ. Δυτικού Τομέα, ΑΣΔΑ 2015 - Ιδία Επεξεργασία

Από τους ωφελούμενους αυτούς σημαντικό μέρος (14,0 %) δηλώνει τόπο κατοικίας εκτός της Δυτικής Αθήνας. Η διαφοροποίηση αυτή καταχωρείται ως σοβαρή αδυναμία

του συστήματος εφαρμογής του ΕΠ ΕΒΥΣ και αναδεικνύει τη σημασία της κοινωνικής έρευνας σε επίπεδο οικογένειας ως προϋπόθεσης «ταυτοποίησης» των ωφελουμένων των όποιων κοινωνικών παρεμβάσεων.

Πίνακας 5: Οικογένειες ανά Δήμο-Εταίρο με τόπο κατοικίας (εντός η εκτός Δυτικού Τομέα)

Εταίρος	Εντός		Εκτός	
Ιερά Μητρόπολη Ιλίου, Πετρούπολεως και Αχαρνών	12	31,60%	26	68,40%
Ιερά Μητρόπολη Νικαίας	52	7,10%	684	92,90%
Ιερά Μητρόπολη Περιστερίου	81	93,10%	6	6,90%
ΑΣΔΑ	3	30,00%	7	70,00%
Δήμος Αγίας Βαρβάρας	1.005	96,30%	39	3,70%
Δήμος Αγίων Αναργύρων - Καματερού	864	93,00%	65	7,00%
Δήμος Αιγάλεω	763	97,30%	21	2,70%
Δήμος Ιλίου	1.228	97,20%	35	2,80%
Δήμος Περιστερίου	1.125	94,90%	61	5,10%
Δήμος Πετρούπολης	436	97,30%	12	2,70%
Δήμος Χαϊδαρίου	348	98,00%	7	2,00%
Σύνολα	5.917	86,00%	963	14,00%

Πηγή: Κ.Σ. Δυτικού Τομέα, ΑΣΔΑ 2015

Σημαντικό είναι το ποσοστό των «μοναχικών ατόμων» που υπόκεινται σε συνθήκες φτώχειας. Όπως φαίνεται από τον επόμενο πίνακα, το 50% των οικογενειών έχουν μόνο ένα μέλος, το 19,7% δύο (2) μέλη και το 13,7% τρία (3) μέλη. Το υπόλοιπο 15,3% των οικογενειών έχει από τέσσερα (4) έως εννέα (9) μέλη.

Πίνακας 6: Άτομα ανά οικογένεια ανά Δήμο κατοικίας

Δήμος Κατοικίας	Άτομα ανά οικογένεια								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Αγία Βαρβάρα	44,40%	24,50%	15,60%	11,10%	3,40%	0,80%	0,20%	0,00%	0,00%
Άγιοι Αναργύροι - Καματερό	49,90%	21,40%	13,20%	10,60%	3,60%	0,30%	0,50%	0,30%	0,10%
Αιγάλεω	54,10%	20,90%	12,80%	9,90%	2,00%	0,30%	0,00%	0,00%	0,00%
Ίλιο	43,50%	22,10%	15,90%	13,40%	3,80%	1,20%	0,00%	0,10%	0,00%
Περιστέρι	54,80%	17,80%	12,00%	11,10%	3,40%	0,70%	0,20%	0,00%	0,00%
Πετρούπολη	51,10%	19,20%	14,50%	11,60%	2,50%	0,70%	0,40%	0,00%	0,00%
Χαϊδάρη	51,70%	20,40%	12,30%	11,40%	3,60%	0,00%	0,30%	0,30%	0,00%
Δυτικός Τομέας	49,40%	21,10%	13,90%	11,40%	3,30%	0,70%	0,20%	0,10%	0,00%
Εκτός Δυτικού Τομέα	53,60%	19,70%	13,70%	9,10%	3,10%	0,70%	0,00%	0,00%	0,00%
Σύνολο Κ.Σ.	50,00%	20,90%	13,90%	11,10%	3,20%	0,70%	0,20%	0,10%	0,00%

Πηγή: Κ.Σ. Δυτικού Τομέα, ΑΣΔΑ 2015

Όσον αφορά στην κατανομή των ωφελουμένων ανά Δήμο, αναδεικνύεται μια μικρή διαφοροποίηση, με το Ίλιο να εμφανίζει το μικρότερο ποσοστό οικογενειών μέχρι 3 μέλη (81,5%) και το Αιγάλεω να εμφανίζει το μεγαλύτερο (87,8%).

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι ένα σημαντικό ποσοστό της τάξης του 17,5% (σχεδόν μία στις πέντε οικογένειες) που έχουν δηλώσει συμμετοχή στο πρόγραμμα είναι μονογονεϊκή.

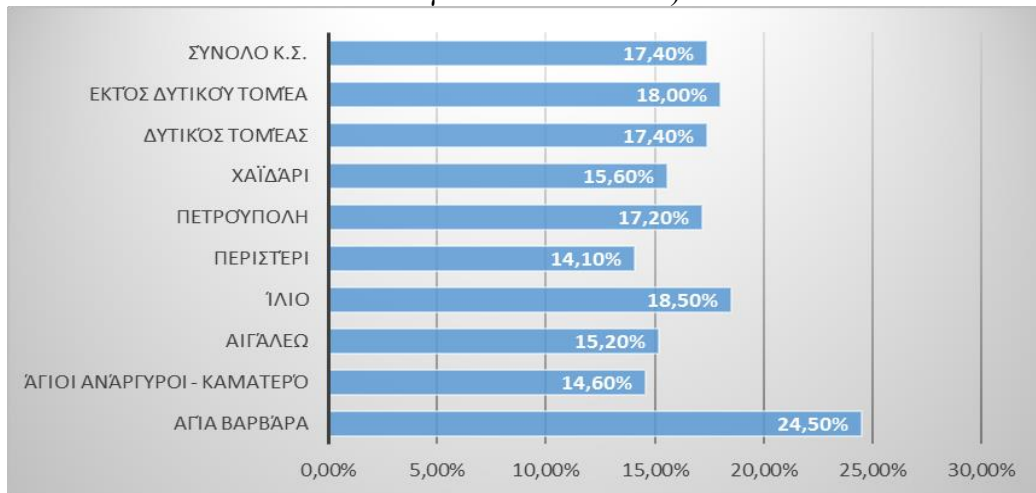
Το σημαντικό αυτό ποσοστό αποτελεί σαφή ένδειξη ότι οι μονογονεϊκές οικογένειες αντιμετωπίζουν περισσότερα προβλήματα και εμφανίζουν μεγαλύτερες ανάγκες στήριξης. Από αυτές το 50,8% (πάνω από τις μισές) είναι οικογένειες με ένα παιδί, το 32,8% με δύο παιδιά και το 11,0% με τρία παιδιά. Οι υπόλοιπες (5,4%) έχουν από τέσσερα έως επτά παιδιά. Το υψηλότερο ποσοστό μονογονεϊκών οικογενειών απαντάται στην Αγία Βαρβάρα (24,5%) και το χαμηλότερο στο Περιστερί (14,1%) και τους Αγίους Αναργύρους - Καματερό (14,6%).

Πίνακας 7: Μονογονεϊκές οικογένειες/ ποσοστιαία κατανομή ανά Δήμο και πλήθος παιδιών

Δήμος Κατοικίας	Αριθμός παιδιών							
	Σύνολο	1	2	3	4	5	6	7
Αγία Βαρβάρα	24,50%	47,40%	37,20%	11,90%	3,20%	0,00%	0,40%	0,00%
Άγιοι Ανάργυροι - Καματερό	14,60%	57,80%	28,90%	7,00%	3,10%	1,60%	0,00%	1,60%
Αιγάλεω	15,20%	56,20%	32,20%	10,70%	0,80%	0,00%	0,00%	0,00%
Ίλιο	18,50%	46,70%	30,20%	13,80%	6,70%	2,70%	0,00%	0,00%
Περιστερί	14,10%	48,50%	31,00%	15,80%	3,50%	0,60%	0,60%	0,00%
Πετρούπολη	17,20%	54,50%	33,80%	6,50%	3,90%	1,30%	0,00%	0,00%
Χαϊδάρι	15,60%	63,50%	30,80%	3,80%	1,90%	0,00%	0,00%	0,00%
Δυτικός Τομέας	17,40%	51,10%	32,40%	11,40%	3,70%	1,00%	0,20%	0,20%
Εκτός Δυτικού Τομέα	18,00%	49,10%	34,70%	8,70%	6,40%	1,20%	0,00%	0,00%
Σύνολο Κ.Σ.	17,40%	50,80%	32,80%	11,00%	4,10%	1,00%	0,20%	0,20%

Πηγή: Κ.Σ. Δυτικού Τομέα, ΑΣΔΑ 2015

Διάγραμμα 5: Ποσοστό μονογονεϊκών οικογενειών (επί του συνόλου των δικαιούχων οικογενειών του ΤΕΒΑ)



Πηγή: Κ.Σ. Δυτικού Τομέα, ΑΣΔΑ 2015 - Ίδια Επεξεργασία

Όσον αφορά στις ηλικίες των ωφελουμένων ο κύριος όγκος τους είναι στις παραγωγικές ηλικίες 16-65 ετών (72,5%) και ακολουθεί η ηλικιακή ομάδα 3-15 ετών (21,4%). Μικρό ποσοστό είναι τα νεογέννητα 0-2 ετών (2,6%) και οι ηλικιωμένοι 66 ετών και άνω (3,5%).

Ένας στους τέσσερις (29%) ωφελούμενες είναι αλλοδαπός, και εξ αυτών (73%) έχουν Αλβανική υπηκοότητα. Ένα 4,7% αυτών έχει υπηκοότητα από άλλη χώρα του τέως Ανατολικού Μπλοκ, και ακολουθούν, με λιγότερο από 1%, Γερμανία (0,7%), Πακιστάν (0,3%), Αυστραλία (0,4%), Αίγυπτος (0,2%) και Ηνωμένες Πολιτείες (0,2%).

4.3.3. Αντιμετώπιση των «αδυναμιών» των Τοπικών Κοινωνικών Πολιτικών – Πιλοτική Εφαρμογή των «Κοινωνικών Οικονομικών Κλίμακας» στη Δυτική Αθήνα

Με βάση την ανάλυση που έχει προηγηθεί στις προηγούμενες Ενότητες, αναδεικνύονται μια σειρά από προβλήματα συνέχειας και συνέπειας των εφαρμοζόμενων κοινωνικών πολιτικών, σχεδιασμού και διασφάλισης συνεργιών και συμπληρωματικότητας δράσεων μεταξύ διαφορετικών Φορέων και επίπεδων Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης.

Η ασυνέχεια και η ανομοιογένεια των τοπικών κοινωνικών πολιτικών δημιουργεί πρόσθετα προβλήματα «περιθωριοποίησης» των ευπαθών ομάδων, είτε λόγω ενός «αρνητικού σπινάλ» παγίδευσης των ατόμων σε μόνιμες συνθήκες φτώχειας και αποχής από την κοινωνία και την εργασία, είτε λόγω ακύρωσης της οποιασδήποτε

εμπιστοσύνης των πολιτών στο σύστημα κοινωνικής προστασίας.

Ταυτόχρονα, το έλλειμμα των βασικών κοινωνικών παροχών επιτείνεται από την αδυναμία άσκησης πολιτικών κοινωνικής ένταξης. Στην πράξη και στο τοπικό επίπεδο, οι Κοινωνικές Υπηρεσίες των Δήμων είναι υποστελεχωμένες, δεν διαθέτουν εξειδικευμένους επιστήμονες (κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους, παιδοψυχολόγους κ.λπ.), ενώ ταυτόχρονα δεν διαθέτουν τεχνογνωσία, τα απαραίτητα εργαλεία και την «αφοσίωση» για τον σχεδιασμό, την εφαρμογή και την παρακολούθηση προγραμμάτων κοινωνικής ένταξης.

Συνακόλουθα, στα συμπεράσματα και στις προτάσεις της παρούσας εργασίας λαμβάνεται επίσης υπόψη η προκύπτουσα αδυναμία των Κοινωνικών Υπηρεσιών των Δήμων και των Περιφερειών (με όποιο τρόπο είναι διαρθρωμένες και στελεχωμένες) να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν συγκροτημένες κοινωνικές δράσεις και, κυρίως να ικανοποιήσουν την αρχή της κοινωνικής ένταξης.

Με γνώμονα αυτές τις βασικές αδυναμίες, αλλά και την έκφρασή τους στη Δυτική Αθήνα, προτείνεται να εφαρμοσθεί πιλοτικά στη Δυτική Αθήνα μια «καινοτόμος» στρατηγική με χαρακτηριστικά την ομογενοποιημένη καταπολέμηση της φτώχειας και την αποτελεσματική, συστηματική και δομημένη προώθηση της κοινωνικής ένταξης.

Η στρατηγική αυτή αναδεικνύει τις λεγόμενες «Κοινωνικές Οικονομίες Κλίμακας» και εκφράζεται με χαρακτηριστικά «κοινωνικής καινοτομίας», υπό την έννοια ότι εφαρμόζεται μέσω συγκεκριμένων παρεμβάσεων σε τοπική κλίμακα, στο πλαίσιο μιας πολυεπίπεδης και ολοκληρωμένης παρέμβασης

Η «κοινωνική καινοτομία» ως κρίσιμο στοιχείο της προτεινόμενης στρατηγικής, εκφράζεται μέσα από:

- τη συνάρθρωση των υφιστάμενων Κοινωνικών Δομών σε ένα ενιαίο και ομογενοποιημένο δίκτυο πρόσβασης των ωφελουμένων σε ολόκληρη την περιοχή παρέμβασης σε Κοινωνικές Δομές, υπηρεσίες και παροχές κοινωνικής ένταξης,
- τον εμπλουτισμό των υφιστάμενων κοινωνικών υπηρεσιών και παροχών στη Δυτική Αθήνα με νέες, με στόχο τόσο την πλήρη γεωγραφική κάλυψη των ωφελουμένων, ιδίως στους «θύλακες» που έχουν καταγραφεί, όσο και την παροχή διευρυσμένων υπηρεσιών ταυτοποίησης, ψυχοκοινωνικής στήριξης, προώθησης της κοινωνικής ένταξης, προώθηση της απασχόλησης και της επιχειρηματικότητας,

νέας, νεοφυούς και κοινωνικής. Ο «εμπλουτισμός» του υφιστάμενου δικτύου Κοινωνικών Δομών θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του τη βιωσιμότητα και την αποτελεσματικότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών,

- την εξατομικευμένη προσέγγιση ειδικών υπο-ομάδων των ευπαθών ομάδων της περιοχής παρέμβασης που έχουν ιδιαίτερες ανάγκες και έχουν κωδικοποιηθεί από την «έρευνα» της διαστρωμάτωσης των ωφελουμένων του ΤΕΒΑ, όπως οι γυναίκες, οι μονογονεϊκές οικογένειες, οι νέοι, NEETs (νέοι ΕΑΕΚ) και οι περιθωριοποιημένες ομάδες (Ρομά, Παλιννοστούντες),
- την ανάπτυξη ειδικών εργαλείων και συστηματικών πρωτοβουλιών για την ομογενοποιημένη προσέγγιση, κατάρτιση και παρακολούθηση της εφαρμογής «οικογενειακών» και «ατομικών σχεδίων» κοινωνικής ένταξης και προώθησης στην απασχόληση,
- τη διασφάλιση της κοινωνικής διαλειτουργικότητας μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών υπηρεσιών, όπως για παράδειγμα, της ΠΦΥ, της δημόσιας υγείας και της ψυχικής υγείας, στο πλαίσιο ενός ολοκληρωμένου τοπικού προγράμματος το οποίο αφού σχεδιασθεί και ωριμάσει τοπικά, θα μπορούσε να προταθεί ως πιλοτικό εγχείρημα στο (αρμόδιο) Υπουργείο Υγείας,
- την κινητοποίηση των τοπικών κοινωνικών Φορέων, ΜΚΟ, συλλόγων, δικτύων κ.λπ. για την συμμετοχή τους στο «ενιαίο κοινωνικό δίκτυο» της Δυτικής Αθήνας,
- τη δημιουργία ικανοτήτων, την ανάπτυξη δεξιοτήτων και την μεταφορά τεχνογνωσίας στα στελέχη των Κοινωνικών Δομών των Δήμων της περιοχής και των λοιπών Φορέων κ.λπ. του «ενιαίου Κοινωνικού δικτύου» (λ.χ. φορείς-εταίροι Κ.Σ. ΤΕΒΑ, τοπικά κοινωνικά δίκτυα, εθελοντές κ.λπ.).

Η παραπάνω μεθοδολογική πρόταση μπορεί να διαμορφώνεται και να προτείνεται σε επίπεδο Δυτικής Αθήνας, αλλά αποκτά υπόβαθρο συνεκτικής εθνικής πολιτικής αντιμετώπισης της φτώχειας και ταυτόχρονης προώθησης της κοινωνικής ένταξης με στοχευμένη χωρική και δια-βαθμιακή διάσταση. Άρα, εντάσσεται τόσο στην ΕΣΚΕ, όσο και στον ΕΜΚΕ, ενώ ικανοποιεί την έννοια του «ενεργού κοινωνικού κράτους» στο τοπικό επίπεδο.

Η προτεινόμενη ενσωμάτωση του συνόλου των Κοινωνικών Δομών στη Δυτική Αθήνα σε ένα «ιεραρχημένο» Δίκτυο, στοχεύει πρωτίστως στην προώθηση της κοινωνικής

ένταξης, ως το *πρώτο βήμα* για την κοινωνικοποίηση του τοπικού πληθυσμού που υπόκειται σε συνθήκες ακραίας φτώχειας και (αυτό)-παγίδευσης σε κοινωνική περιθωριοποίηση. Η ενεργητική κοινωνικοποίηση συνίσταται στην ατομική ενδυνάμωση, ενεργοποίηση και ένταξη στην κοινότητα, μέσα από ομαδικές και συμμετοχικές δραστηριότητες, και τη διασφάλιση της καθολικής πρόσβασης του ωφελούμενου και του συνόλου των μελών της οικογένειάς του σε υπηρεσίες πρόνοιας, κοινωνικής αλληλεγγύης, εκπαίδευσης, ατομικής και δημόσιας πρωτοβάθμιας υγείας και ψυχοκοινωνικής στήριξης.

Το «*επόμενο*» βήμα (δηλαδή όταν ολοκληρωθεί ή καλλιεργηθεί επιτυχώς η κοινωνική ένταξη), αφορά στην προετοιμασία και προώθηση των «ωφελουμένων» του πρώτου βήματος στην αγορά εργασίας και στην επιχειρηματικότητα μέσα από ατομικά πλάνα ενδυνάμωσης δεξιοτήτων, ικανοτήτων, ομαδικότητας κ.λπ.

Συμπερασματικά, η *πρωτότυπη πρόταση της παρούσας εργασίας ως απόρροια της ανάλυσης πεδίου στη Δυτική Αθήνα και ενσωμάτωσης των προσλαμβανουσών και της εμπειρίας της συντάκτριας της παρούσας*, συνίσταται:

- αφενός στη διασύνδεση της *πολλαπλής διαλειτουργικότητας* (κοινωνική καινοτομία, κοινωνικές οικονομίες κλίμακας, κοινωνικές συνέργιες κ.λπ.) ανάμεσα στις διαδικασίες της κοινωνικής ένταξης (ενδυνάμωση) και της προώθησης των ωφελουμένων στην αγορά εργασίας και στην επιχειρηματικότητα (ανάπτυξη),
- αφετέρου, στη διαμόρφωση ενός *Ιεραρχημένου Δικτύου Κοινωνικών Δομών στη Δυτική Αθήνα (ΔιΚΔΔΑ)* συγκροτημένης και συστηματικής αναγνώρισης των αναγκών και διαμόρφωσης στοχευμένων / εξατομικευμένων προγραμμάτων προώθησης των ωφελουμένων στην κοινωνική ένταξη, καθώς και στην αγορά εργασίας και στην επιχειρηματικότητα.

Πρόκειται για ένα «εγχείρημα» που «ξεπερνά» τη «διοικητική τοπικότητα» και αναδεικνύει τη «δια-δημοτική λειτουργική τοπικότητα», προβάλλοντας κοινές δράσεις, αξιοποιώντας κοινά εργαλεία και ομογενοποιώντας Κοινωνικές Δομές και Υπηρεσίες.

Στο διάγραμμα που ακολουθεί, φαίνεται μια «τυπική» λειτουργία του ΔιΚΔΔΑ στους Δήμους Ιλίου, Περιστερίου και Φυλής, στο πλαίσιο του οποίου οι κοινωνικές Δομές «συναρθρώνονται» σε ένα ενιαίο, ιεραρχημένο και ομογενοποιημένο Κοινωνικό Δίκτυο. Ορισμένες Κοινωνικές Δομές λειτουργούν και ως «παραρτήματα» Κέντρων

Κοινοτήτας (που λειτουργούν με τη μορφή κέντρων υποδοχής, διάγνωσης αναγκών και γραφείων διαμεσολάβησης), διασφαλίζοντας την καθολική και τοπική πρόσβαση των ωφελουμένων. Η «ομογενοποίηση» των Κοινωνικών Δομών και οι συνέργιες ανάμεσα στις παρεχόμενες υπηρεσίες συμβάλλει στη βιωσιμότητα του δικτύου και στη «διαδημοτικότητα» του δικτύου:

- ένας ωφελούμενος μπορεί να έχει πρόσβαση σε οποιαδήποτε Κοινωνική Δομή των Δήμων-εταίρων χωρίς περιορισμούς (*καθολική πρόσβαση*),
- δομές «ειδικού τύπου» (κέντρα ΑΝΜΕΑ, κέντρα κακοποιημένων γυναικών κ.λπ.) σχεδιάζονται σε δια-δημοτικό επίπεδο.

Η «αναγνώριση» του ωφελούμενου σε οποιοδήποτε σημείο-πρόσβασης του ΔιΚΔΔΑ προϋποθέτει την ύπαρξη ενιαίου ηλεκτρονικού συστήματος ταυτοποίησης και περιορισμένης πρόσβασης στον «φάκελο» του ωφελούμενου και της οικογένειάς τους.

Η *κοινωνική καινοτομία* που αναπτύσσεται και εφαρμόζεται στην πράξη μέσω του ΔιΚΔΔΑ βελτιώνει:

- την προσβασιμότητα της φιλικής προς τον χρήστη / ωφελούμενο πληροφορίας,
- το συντονισμό μεταξύ των διαφόρων επιπέδων περιφερειακής / τοπικής διακυβέρνησης και
- την αποτελεσματικότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών,
- τη μείωση του διοικητικού φόρτου, τόσο για τον ωφελούμενο όσο και για τον Φορέα παροχής της υπηρεσίας.

Οι «κοινωνικές οικονομίες κλίμακας» της προτεινόμενης στρατηγικής αναδεικνύονται:

- μέσα από την *καθολική πρόσβαση*,
- από την *συμπληρωματικότητα και διαλειτουργικότητα* των Κοινωνικών Δομών σε όλη την «περιοχή παρέμβασης» (ΔιΚΔΔΑ σε επίπεδο Δυτικής Αθήνας), αλλά και
- από την *συστηματική εφαρμογή της κοινωνικής ένταξης (ενδυνάμωση) και της προώθησης στην απασχόληση και στην επιχειρηματικότητα (ανάπτυξη)*.

Το ΔιΚΔΔΑ συμπληρώνεται με μια «νέα» κατηγορία τοπικών Κοινωνικών Δομών (ή «λειτουργιών» μέσα σε υφιστάμενη Δομή), που αφορά στα «Τοπικά Γραφεία

Απασχόλησης και Επιχειρηματικότητας», μέσα από τα οποία παρέχονται οι υπηρεσίες προώθησης στην αγορά εργασίας και στην επιχειρηματικότητα, μέσα από ατομικά πλάνα ενδυνάμωσης δεξιοτήτων, ικανοτήτων, ομαδικότητας, ψυχοκοινωνικής στήριξης κ.λπ.

Οι δράσεις που εξειδικεύουν την «Ολοκληρωμένη Στρατηγική Κοινωνικής Καινοτομίας» στη Δυτική Αθήνα και του Ιεραρχημένου «Δικτύου Κοινωνικών Δομών Δυτικής Αθήνας» (ΔΙΚΔΔΑ) έχουν πρακτικά ως εξής:

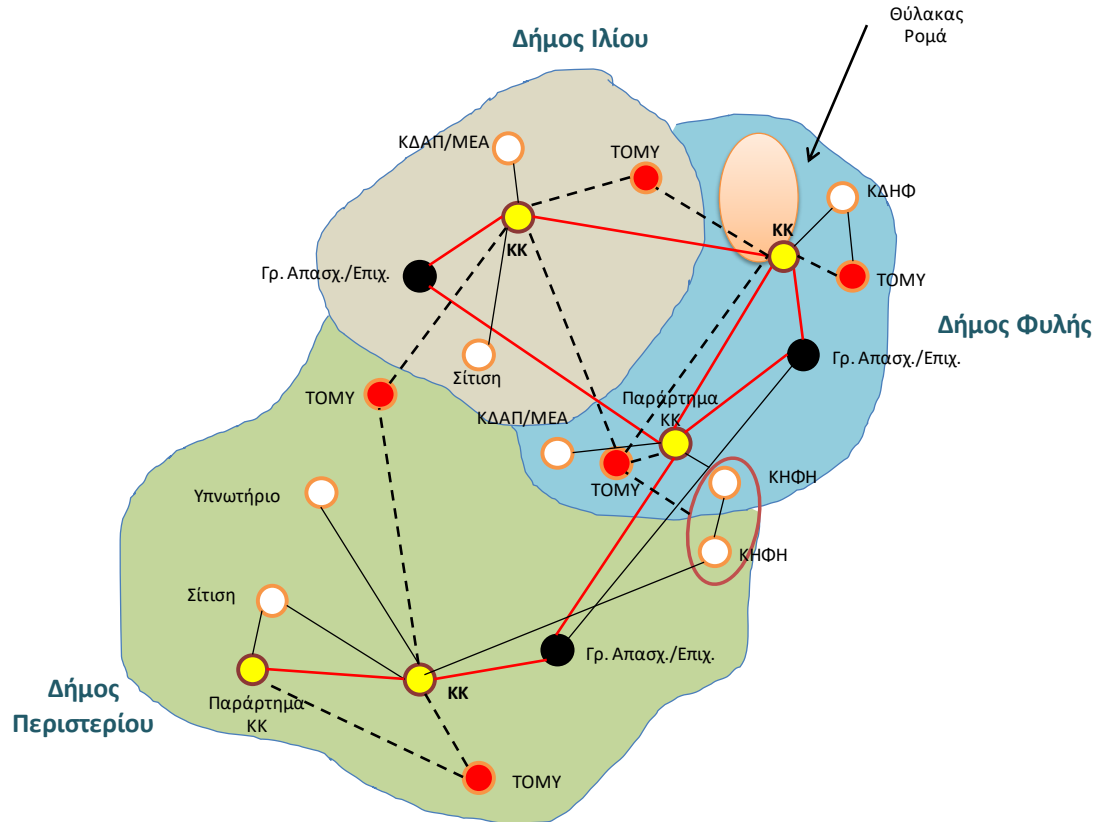
- Εμπλουτισμός – συμπλήρωση – αναβάθμιση τοπικού δικτύου Κοινωνικών Δομών και διεύρυνση επιλογών χορηγούμενων κοινωνικών υπηρεσιών και παροχών με (νέα) διευρυμένα Κέντρα Κοινότητας, Κινητές Μονάδες και άλλες ειδικές Κοινωνικές Δομές με έμφαση στους νέους, στους NEETs (νέοι ΕΑΕΚ), στις γυναίκες, στα παιδιά και στις περιθωριοποιημένες ομάδες.
- Ενοποίηση λειτουργικών προδιαγραφών και διασφάλιση της ισότιμης πρόσβασης των ωφελουμένων σε όλες τις Δομές του ενιαίου Δικτύου, προώθηση της συστηματικής και επικαιροποιούμενης εξατομικευμένης προσέγγισης σε επίπεδο οικογένειας.
- Ανάπτυξη Δικτύου «Γραφείων Προώθησης στην Απασχόληση και την Επιχειρηματικότητα» (ΓΠΑΕ).
- Συγκρότηση Πιλοτικού δικτύου τοπικών Δομών ΠΦΥ με τη μορφή «Τοπικών Μονάδων Υγείας» (ΤΟΜΥ) με την ευθύνη των Δήμων-Εταίρων και λειτουργική διασύνδεσή τους με τις Κοινωνικές Δομές της περιοχής παρέμβασης.
- Εισαγωγή Καινοτόμων Υπηρεσιών στην Πρωτοβάθμια Φροντίδα Ψυχικής Υγείας (ΠΦΨΥ), όπως ενδεικτικά (για τη Δυτική Αθήνα):
 - Δομές Αλτσχάϊμερ τελικού σταδίου.
 - Ξενώνες εφήβων στο φάσμα του αυτισμού (με βίαιη συμπεριφορά).
 - Κινητές μονάδες με παιδοψυχιατρικές υπηρεσίες.
 - υπηρεσίες υποστήριξης αποφόρτισης οικογενειών με παιδιά στο φάσμα του αυτισμού και υποστήριξης παιδιών με αυτιστικό αδελφό/ή.
 - Δημιουργία ΚΟΙΣΠΕ.
 - Ιατρεία Μνήμης.

- κ.λπ.





- Λειτουργία Θερμοκοιτίδας Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στο Πάρκο Τρίτση (Δομή, συστήματα, mentoring κ.λπ.).
- Ανάπτυξη ειδικών εργαλείων και συστημάτων για την ομογενοποιημένη προσέγγιση, κατάρτιση και παρακολούθηση της εφαρμογής «οικογενειακών» και «ατομικών σχεδίων» κοινωνικής ένταξης και προώθησης στην απασχόληση.
- Ανάπτυξη ικανοτήτων και μεταφορά τεχνογνωσίας στα στελέχη των Κοινωνικών Δομών των Δήμων-Εταίρων και των λοιπών Φορέων κ.λπ. του «ενιαίου Κοινωνικού Δικτύου».
- Κινητοποίηση των τοπικών κοινωνικών Φορέων, ΜΚΟ, συλλόγων, δικτύων κ.λπ. για την συμμετοχή τους στο ΔιΚΔΔΑ της Δυτικής Αθήνας.

Η οριζόντια δημιουργία και «άλλων» δικτύων με τη μορφή προϋποθέτει την σε βάθος ανάλυση των τοπικών κοινωνικών αναγκών σε ένα ευρύ αλλά λειτουργικό δια-δημοτικό ή/και περιφερειακό επίπεδο (σε επίπεδο «Περιφερειακής Ενότητας»), σε συνδυασμό με τη διάγνωση της «δυναμικής» των τοπικών οικονομιών, ως προς την αξιοποίηση του πλέγματος «κοινωνική ένταξη / προώθηση στην απασχόληση».

Διάγραμμα 6: Διαγραμματική Απεικόνιση του προτεινόμενου Ιεραρχημένου «Δικτύου Κοινωνικών Δομών Δυτικής Αθήνας» (ΔΙΚΔΔΑ)



ΥΠΟΜΝΗΜΑ:

-  Τοπικά Γραφεία Απασχόλησης/Επιχειρηματικότητας
-  Κέντρα Κοινότητας
-  Λοιπές Κοινωνικές Δομές
-  Τοπικές Μονάδες Υγείας (TOMY)

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΟΙ “ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ” ΩΣ “ΕΡΓΑΛΕΙΟ” ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΥΠΑΘΩΝ ΟΜΑΔΩΝ

Στις προηγούμενες ενότητες εξετάστηκαν οι συνθήκες και οι παράμετροι που διαμορφώνουν τη σχέση ανάμεσα στην ενδυνάμωση και στην ανάπτυξη του ατόμου που υπόκειται σε κοινωνικό αποκλεισμό ή/και ακραία φτώχεια, συσχέτιση η οποία οδηγεί ταυτόχρονα στην αντιμετώπιση και, εντέλει στη μείωση της φτώχειας, στο πλαίσιο μιας «συστηματικής διαδρομής» κοινωνικής ένταξης και προώθησης των ατόμων που βρίσκονται σε εργασιακή ηλικία, στην απασχόληση ή/και στην επιχειρηματικότητα. Ο συνδυασμός αυτός δεν είναι πάντα προφανής.

Ο θεσμικός προγραμματισμός, σχεδιασμός και η διαχείριση των κοινωνικών πολιτικών συνδέεται άμεσα με την προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων που βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης (ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού). Η θετική παρέμβαση του κράτους για την κάλυψη των ατόμων αυτών ενεργοποιείται με τη θεμελίωση του κοινωνικού δικαιώματος σε χρηματικές παροχές, παροχές σε είδος και υπηρεσίες φροντίδας.

Η διερεύνηση του θεσμικού πλαισίου αντιμετώπισης της φτώχειας και πρόνοιας στην Ελλάδα αποδεικνύει ότι το δικαίωμα του ατόμου για κοινωνική πρόνοια θεσπίζεται και προωθείται στο επίπεδο της εθνικής έννομης τάξης, καθώς το ισχύον Σύνταγμα περιέχει συγκεκριμένες διατάξεις που μπορούν να αποτελέσουν τους άξονες του δικαιώματος. Η κοινή νομοθεσία εξειδικεύει αυτούς τους άξονες, προχωρώντας στον προσδιορισμό των ουσιαστικών προϋποθέσεων για την άσκηση του δικαιώματος. Παράλληλα, εντοπίζονται περιπτώσεις ρύθμισης του δικαιώματος από μηχανισμούς Διεθνών Οργανισμών, οι οποίοι έχουν ενσωματωθεί στην εσωτερική έννομη τάξη και επομένως υπερισχύουν κάθε τυχόν αντίθετης διάταξης νόμου, όπως για παράδειγμα ο κυρωτικός νόμος της Διεθνούς Σύμβασης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των ΑμεΑ (Ν. 4074/2012) (ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 2014).

Ειδικότερα, το Ελληνικό Σύστημα Κοινωνικής Προστασίας (ΕΣυΚΠ) προωθεί ένα σύνθετο πλέγμα παρεμβάσεων που στοχεύουν στην:

- πρόληψη του κινδύνου αποκλεισμού (υποχρεωτική προσχολική εκπαίδευση, πρόληψη της σχολικής βίας, καταπολέμηση της σχολικής διαρροής, προληπτικοί εμβολιασμοί, μείωση ή απαλλαγή από την πληρωμή ειδικών τελών ή φόρων, ενσωμάτωση μεταναστών, καταπολέμηση των διακρίσεων),
- κάλυψη αναγκών διαβίωσης μέσω παροχών σε είδος και κάλυψη στεγαστικών αναγκών,
- κάλυψη αναγκών ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης,
- ενίσχυση του εισοδήματος φτωχών και αναπήρων ατόμων που δεν είναι ικανά και διαθέσιμα προς εργασία και ανέργων μέσω παροχών μη ανταποδοτικής φύσης,
- προώθηση της απασχόλησης ευπαθών ομάδων και προνοιακών ληπτών,
- αντιμετώπιση κοινωνικών αναγκών μέσω της πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες φροντίδας,
- προστασία δικαιωμάτων μέσω δωρεάν νομικής συνδρομής,
- προστασία των υπερχρεωμένων νοικοκυριών.

Το ΕΣυΚΠ υπόκειται σε αναπροσαρμογές και εξορθολογισμό, δεδομένου ότι χαρακτηρίζεται ως αναποτελεσματικό και μη-στοχευμένο. Οι βασικές «ρήτρες αναθεώρησης» του ΕΣυΚΠ προκύπτουν ανάγλυφα από τα κείμενα των ΕΠΜ.

Οι βασικοί οικονομικοί πόροι του Συστήματος είναι εθνικοί και έχουν ανταποδοτικό χαρακτήρα, υπόκεινται δε στις συνθήκες της δημοσιονομικής προσαρμογής της Χώρας.

Μέσω του ΕΣΠΑ 2014-2020 καλύπτεται ένα μέρος των αναγκών του ΕΣυΚΠ, σημαντικό αλλά ιδιαίτερα χαμηλό, δεδομένου ότι μέσω του Θ.Σ. 9 του ΕΣΠΑ προωθούνται κυρίως παρεμβάσεις στρατηγικού χαρακτήρα, αλλά και η δημιουργία των κατάλληλων μηχανισμών αναδιάρθρωσης του ΕΣυΚΠ και η συγκρότηση ενός δικτύου κοινωνικών δομών, του οποίου θα διασφαλίζεται η βιωσιμότητα, ώστε μετά τη λήξη του ΕΣΠΑ 2014-2020 να συνεχίσει να καλύπτεται από εθνικούς πόρους.

Οι δράσεις του ΤΕΒΑ εστιάζουν στην αντιμετώπιση της «διατροφικής ανασφάλειας» με άμεση στήριξη των ωφελουμένων με τρόφιμα και βασική υλική συνδρομή. Η συνδρομή αυτή δεν καλύπτει φυσικά όλες τις διατροφικές ανάγκες των νοικοκυριών που υπόκεινται σε ακραία φτώχεια, αλλά είναι το μόνο Ταμείο που θεωρεί τη διανομή

τροφίμων ως «επιλέξιμη». Έτσι, τα όποια τρόφιμα και λοιπά αγαθά διανέμονται σε ωφελούμενους αποτελούν συνεισφορές από δωρεές πολιτών, κοινωνικών φορέων και, εν πολλοίς, δαπάνες των Δήμων.

Όπως αναλύθηκε στις ενότητες του «εξωτερικού περιβάλλοντος» της παρούσας, η αντιμετώπιση της φτώχειας και η προώθηση της κοινωνικής συνοχής εντάσσονται σε ένα ευρύ πλέγμα δράσεων που χρηματοδοτείται μέσω του ΕΣΠΑ (ΕΚΤ), οι οποίες έχουν περιφερειακή διάσταση (Περιφέρεια Αττικής 2015). Προγραμματικά, οι δράσεις υλικών παροχών στο πλαίσιο του ΤΕΒΑ συνοδεύονται και από δράσεις στήριξης της κοινωνικοποίησης των μελών των ωφελουμένων οικογενειών μέσω των «συνοδευτικών δράσεων», οι οποίες απλά δίνουν το «μήνυμα» της ανάγκης για την κοινωνική ένταξη των ωφελούμενων, διαδικασία που θα πρέπει να υποστηριχθεί από ένα ενεργητικό, ποιοτικό και ζωντανό τοπικό δίκτυο κοινωνικών δομών.

Όσο πιο στοχευμένη και σε πραγματικούς όρους είναι η διάγνωση των αναγκών των ευπαθών ομάδων σε τοπικό επίπεδο, τόσο πιο αποτελεσματικές παρεμβάσεις αντιμετώπισης της φτώχειας, ενδυνάμωσης, ψυχοκοινωνικής στήριξης και κοινωνικής ένταξης εφαρμόζονται.

Η ανάλυση ανέδειξε σοβαρά προβλήματα προσδιορισμού αφενός των ομάδων στόχου και, αφετέρου, της διάγνωσης των αναγκών τους. Από την άλλη πλευρά, διαπιστώνεται μια ελλειμματική επιστημονικά προσέγγιση των αναγκαίων ερευνών πεδίου (στο οικογενειακό περιβάλλον των ευπαθών ομάδων) από κοινωνικούς λειτουργούς – στελέχη Δήμων, για τους λόγους που αναλύθηκαν στην Ενότητα 4 της παρούσας. Οι μέχρι σήμερα «ταυτοποιούμενοι» ωφελούμενοι προνοιακών υπηρεσιών και παροχών προκύπτουν από «προκηρύξεις» των αρμοδίων Κοινωνικών Υπηρεσιών και εξέταση «δικαιολογητικών», που αφορούν κυρίως την οικονομική κατάσταση των ωφελουμένων.

Μεταξύ των «συνηθισμένων» ομάδων υψηλού κινδύνου συμπεριλαμβάνονται οι μακροχρόνια άνεργοι, οι μονογονεϊκές και πολυμελείς οικογένειες, τα παιδιά, οι ηλικιωμένοι και τα άτομα δίχως ιδιόκτητη κατοικία. Στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ δίδεται επίσης έμφαση στα νοικοκυριά χωρίς κανένα εργαζόμενο, στους νέους ΕΑΕΚ και στις περιθωριοποιημένες ομάδες.

Σε ένα «υψηλότερο» διοικητικά επίπεδο, η τυπική αντιμετώπιση της Πολιτείας για την «ανεύρεση» των ωφελουμένων μιας «οριζόντιας» κοινωνικής παρέμβασης (κοινωνικά

επιδόματα, κοινωνική κρίση, κοινωνικό ελάχιστο εισόδημα κ.λπ.), έγκειται επίσης στη θέσπιση εισοδηματικών κριτηρίων. Όμως, η υψηλή φοροδιαφυγή ακυρώνει την αντικειμενικότητα αυτών των επιλογών. Έτσι, η «εμμόνη» στα λεγόμενα «εισοδηματικά κριτήρια» φανερώνει την αδυναμία της άσκησης, μέτρησης, αποτίμησης και επικαιροποίησης σε τοπική κλίμακα «κοινωνικών ερευνών πεδίου», μέσω των οποίων θα προκύπτουν αντικειμενικά οι ευπαθείς ομάδες που θα πρέπει αφενός να τύχουν μια σειράς κοινωνικών υπηρεσιών και παροχών και, αφετέρου, να «προγραμματισθούν» σε μια διαδικασία κοινωνικής ένταξης, στην οποία θα συμμετέχουν όλα τα μέλη της οικογένειας.

Το εγχείρημα αυτό δεν είναι ούτε απλό, ούτε εύκολο. Αποτελεί στην ουσία μια «προηγμένη μορφή» ολοκληρωμένης παροχής κοινωνικών υπηρεσιών, η οποία περιλαμβάνει την παροχή πολλαπλών υπηρεσιών από ένα ενιαίο σημείο υποδοχής και εξυπηρέτησης μέσω *εξατομικευμένων χειριστών υποθέσεων* (personalized case-handlers).

Για παράδειγμα, για τον χειρισμό μιας περίπτωσης ενός ωφελούμενου που αντιμετωπίζει πολύπλοκες και μακροπρόθεσμες ανάγκες και κατατάσσεται στις «ευπαθείς ομάδες», θα μπορούσε να δημιουργηθεί μια *διεπιστημονική ομάδα*, ένα μέλος της οποίας θα μπορούσε να λειτουργήσει ως διαχειριστής της περίπτωσης και ο οποίος να συντονίζει όλες τις υπηρεσίες γύρω από αυτόν τον ωφελούμενο (EASI 2015).

Η εν λόγω προηγμένη μορφή, μπορεί είτε να περιλαμβάνει ένα συστηματικό συντονισμό μεταξύ συμπληρωματικών υπηρεσιών, είτε μπορεί επίσης να οδηγήσει στη δημιουργία ενός κατάλληλου τοπικού φορέα με αυτόνομη λήψη αποφάσεων, εναλλακτική που όμως συνεπάγεται πιο βαθιές διαρθρωτικές αλλαγές και αποκέντρωση διαδικασιών.

Στην ουσία, μια τέτοια διαδικασία σε ένα τοπικό δίκτυο Κοινωνικών Δομών προϋποθέτει και ταυτόχρονα «απελευθερώνει» δυνάμεις «κοινωνικής καινοτομίας». Η κοινωνική καινοτομία επικεντρώνεται στην δοκιμή/πειραματισμό καινοτόμων κοινωνικών μεταρρυθμίσεων προσδοκώντας να δώσει απαντήσεις/λύσεις στις κοινωνικές ανάγκες που έχουν αναδειχθεί σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο και να εκτιμήσει τις επιπτώσεις της παρέμβασης στους χρήστες των υπηρεσιών, προκειμένου να παραχθούν αποτελέσματα καλύτερα από τις εφαρμοζόμενες πολιτικές. Συγκεκριμένα η *κοινωνική καινοτομία* εφαρμόζεται αρχικά σε μικρή κλίμακα και υπό

συνθήκες που επιτρέπουν να μετρηθούν οι επιπτώσεις, πριν να επαναληφθούν σε μεγαλύτερη κλίμακα, αν τα αποτελέσματα αποδεικνύονται επιτυχή.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, αναδεικνύεται η ανάγκη και διερευνάται ο μηχανισμός σύνδεσης της κοινωνικής ένταξης (*ενδυνάμωση*) με τη «φυσική συνέχεια» της διεργασίας αυτής, που αφορά στην προώθηση στην απασχόληση εκείνων των ωφελούμενων που βρίσκονται σε ηλικία, θέση και δυνατότητα εργασίας (*ανάπτυξη*). Για την συστηματική και εκ του σύνεγγυς παρακολούθηση της ενδυνάμωσης και της ανάπτυξης, είναι απαραίτητο ένα «δια-λειτουργικό» δίκτυο τοπικών κοινωνικών δομών, με χαρακτηριστικά «κοινωνικών οικονομικών κλίμακας».

Χαρακτηριστικό της πρώτης φάσης που αφορά στην «ενδυνάμωση», αποτελεί η συλλογική παρέμβαση σε επίπεδο οικογένειας, ενώ στη δεύτερη φάση που αφορά στην «ανάπτυξη», η παρέμβαση εστιάζει στο επίπεδο ατόμου. Όμως, η αξιολόγηση της διαδικασίας της «ατομικής ανάπτυξης», περιλαμβάνει το οικογενειακό περιβάλλον (Organisation for Economic Co-operation and Development 2012).

Η μεθοδολογική προσέγγιση ικανοποίησης αυτής της πολλαπλής απαίτησης υποστηρίζεται και από τα ευρήματα ανάλυσης πεδίου, τόσο ως προς τις συνθήκες διαβίωσης, τη «διαστρωμάτωση» των δυνητικά ωφελουμένων (οικογένειες-μέλη-άτομα), τις Κοινωνικές Δομές που τους υποστηρίζουν με υπηρεσίες και, βεβαίως, τις παροχές που συμπληρώνουν μια ολοκληρωμένη υποστήριξη της αντιμετώπισης της φτώχειας και της κοινωνικής ενσωμάτωσης.

Η ανάλυση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης των ωφελουμένων από τις δράσεις της ακραίας φτώχειας στην ευρύτερη Δυτική Αθήνα αναδεικνύει την ένταση του φαινομένου τόσο στην συγκεκριμένη περιοχή, όσο και στην Περιφέρεια Αττικής.

Η ακραία φτώχεια είναι συνυφασμένη με τη «διατροφική ανασφάλεια», που αποτελεί κοινό τόπο οποιασδήποτε προσέγγισης. Ο υποσιτισμός αποτελεί την πιο οδυνηρή εκδοχή της φτώχειας. Αντίθετα, η εξασφάλιση επαρκούς και υγιεινής διατροφής σε όλους είναι ένας από τους σημαντικότερους (και ευρύτερα αποδεκτούς) στόχους της δημόσιας πολιτικής. Αυτό ισχύει σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό για τα παιδιά, αφού η ελλιπής διατροφή έχει δυνητικά καταστροφική επίδραση στη σωματική και στη διανοητική ανάπτυξή τους, στις σχολικές επιδόσεις τους και, κατ' επέκταση, στις μελλοντικές εργασιακές προοπτικές τους, διαιωνίζοντας έτσι τον φαύλο κύκλο της κοινωνικής μειονεξίας (Ματσαγγάνης και άλλοι 2016).

Τα σχετικά στοιχεία που βασίζονται σε έρευνες οι οποίες απευθύνονται σε ένα τυχαίο δείγμα του πληθυσμού είναι μάλλον λιγοστά (Ματσαγγάνης και άλλοι 2016), γι' αυτό και επιχειρήθηκε στο πλαίσιο της εργασίας μια συγκεκριμένη έρευνα στη Δυτική Αθήνα.

Οι ωφελούμενοι της ακραίας φτώχειας στην συγκεκριμένη περιοχή (με βάση τους ωφελούμενους του ΤΕΒΑ, άρα με εισοδηματικά κριτήρια) ανέρχονται στο 3,1% του τοπικού πληθυσμού. Εάν ενσωματωθούν και άλλα κριτήρια, όπως λ.χ. της κατανάλωσης τότε η ακραία φτώχεια (σε επίπεδο Αττικής) αγγίζει το 8% ή ανελαστικών δαπανών (π.χ. ενοίκιο ή στεγαστικό δάνειο), τότε η ακραία φτώχεια (σε επίπεδο Αττικής) ξεπερνά το 17% (Ματσαγγάνης και άλλοι, 2016).

Σύμφωνα με τα ΕΠΜ 2014 και 2015, ο «στενός πυρήνας» του πληθυσμού που συνδυάζει τα χαρακτηριστικά των 3 Δεικτών της Έρευνας EU-SILC μέσα σε ένα χρόνο υπερδιπλασιάστηκε, ενώ στον πίνακα 5 της παρούσης που περιγράφει την κατανομή των ωφελουμένων του ΤΕΒΑ στη Δυτική Αθήνα προκύπτει ότι «δεν υπάρχουν τοπικά διοικητικά σύνορα» ως προς την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών.

Πράγματι, όπως προκύπτει από την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης στην συγκεκριμένη περιοχή, η εφαρμογή των δράσεων του ΤΕΒΑ στο επίπεδο της Δυτικής Αθήνας και οι ελλειμματικές κοινωνικές υποδομές, καταλήγουν στην ανάδειξη του «σύνθετου ελλείμματος» διάγνωσης, του σχεδιασμού και της εφαρμογής στοχευμένων κοινωνικών πολιτικών. Στο πλαίσιο της εργασίας, πραγματοποιήθηκε διερεύνηση του πλαισίου οργάνωσης και εφαρμογής τοπικών συγκροτημένων παρεμβάσεων κοινωνικής ένταξης, (μέσω αξιοποίησης στοιχείων της τοπικής διαβούλευσης), της συγκρότησης της Κοινωνικής Σύμπραξης και της επεξεργασίας των «αιτήσεων» των ωφελουμένων νοικοκυριών στο πλαίσιο του ΤΕΒΑ. Η οργάνωση αυτή παραπέμπει σε μια «διεργασία» συγκρότησης κοινωνικών οικονομιών κλίμακας, αλλά χωρίς την απαιτούμενη συγκρότηση μηχανισμών κοινωνικής ένταξης και της αξιολόγησης της εφαρμογής της.

Οι «συνοδευτικές δράσεις» που προβλέπονται στο πλαίσιο του ΤΕΒΑ σχεδιάζονται χωρίς να ενσωματώνουν και να συνδυάζουν άλλες τοπικές κοινωνικές πολιτικές και παροχές και δεν αξιοποιούν το όποιο τοπικό επιστημονικό δυναμικό.

Επιπρόσθετα, από την ανάλυση των δράσεων του ΕΠ ΕΒΥΣ / ΤΕΒΑ προέκυψε ότι:

- το ΤΕΒΑ από τη φύση του, δρα συμπληρωματικά με άλλες τοπικές δράσεις και πρωτοβουλίες, εστιάζοντας επικουρικά στην αντιμετώπιση της διατροφικής

ανασφάλειας στις οικογένειες που υπόκεινται σε συνθήκες ακραίας φτώχειας,

- οι «συνοδευτικές δράσεις» (κοινωνικοποίησης και κοινωνικής ένταξης) έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά της «επικουρικότητας», άρα οφείλουν να είναι ιδιαίτερα στοχευμένες,
- οι δράσεις διανομής ειδών και αγαθών δεν έχουν συνέχεια και κανονικότητα, οπότε αντιμετωπίζουν το ζήτημα της διατροφικής ανασφάλειας αποσπασματικά.

Από την ανάλυση των κοινωνιολογικών χαρακτηριστικών των ωφελουμένων, φαίνεται να υπερτερούν οι γυναίκες (54,5%), με την Αγία Βαρβάρα και την Πετρούπολη να εμφανίζουν ακραίες υψηλές τιμές αντίστοιχα της τάξης του 56,9% και 56,5% αντίστοιχα. Ως προς τις ομάδες στόχου, χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής οι πολυμελείς και οι μονογονεϊκές οικογένειες. Άρα, παρέχεται ένα υπόβαθρο στόχευσης των ωφελουμένων.

Από την πλευρά της κοινωνικής και εργασιακής ενταξιμότητας, ένα μεγάλο μέρος των ωφελουμένων είναι μονήρεις (γεγονός που δυσχεραίνει τη διεργασία της κοινωνικής ένταξης, ενώ αυξάνει το κόστος της κοινωνικής έρευνας πεδίου), ενώ το 75% των ωφελουμένων είναι σε ηλικία απασχόλησης. Ο αριθμός των ηλικιωμένων είναι μικρός.

Ως προς την χωρική κατανομή των ωφελουμένων, το 60% κατανέμεται σε τρεις Δήμους (Ίλιον, Περιστέρι, Αγία Βαρβάρα), ενώ οι πολυμελείς οικογένειες σε ποσοστά άνω του 80% στο Ίλιον και στο Αιγάλεω. Τα αρνητικά κοινωνικά φαινόμενα συνήθως είναι εστιασμένα είτε χωρικά (θύλακες, γειτονιές, συνοικίες), είτε σε υποκατηγορίες των ευπαθών ομάδων, είτε σε συνδυασμό αυτών. Παρόλα αυτά, η διάγνωση αυτών των συγκεντρώσεων παραμένει ατελέσφορη.

Τέλος, με βάση την ΠΕΣΚΕ της Περιφέρειας Αττικής, προκύπτει στην υπό ανάλυση περιοχή η ύπαρξη υψηλού αριθμού εγκατεστημένων περιθωριοποιημένων ομάδων, ενώ από ποιοτικές εκτιμήσεις των αρμοδίων Κοινωνικών Υπηρεσιών, ένα υψηλό ποσοστό νέων ΕΑΕΚ.

Είναι προφανές ότι μέσω του ΕΠ ΕΒΥΣ / ΤΕΒΑ οι οικογένειες που υπόκεινται σε συνθήκες ακραίας φτώχειας στηρίζονται συμπληρωματικά με άλλες τοπικές παροχές και δράσεις κοινωνικοποίησης, κοινωνικής ένταξης, ψυχοκοινωνικής στήριξης, προληπτικής ιατρικής κ.ο.κ. Κατά την περίοδο 2015-2016 στην οποία καταγράφηκε ένα «κενό» χρηματοδοτήσεων μέσω του ΕΣΠΑ, οι όποιες τοπικές πολιτικές

υποστηρίχθηκαν από τους Δήμους και τη συνδρομή των τοπικών κοινωνικών φορέων και δικτύων.

Από την άλλη πλευρά, οι δράσεις του Θεματικού Στόχου (Θ.Σ.) 9 του ΕΣΠΑ εξυπηρετούν τους στόχους της Εθνικής (ΕΣΚΕ) και της Περιφερειακής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης (ΠΕΣΚΕ), ενώ ταυτόχρονα ικανοποιούν τους στόχους του Εθνικού (ΕΜΚΕ) και του Περιφερειακού Μηχανισμού Κοινωνικής Ένταξης (ΠΕΜΚΕ). Τα «Κέντρα Κοινότητας» αποτελούν μέρος των ΕΜΚΕ και ΠΕΜΚΕ.

Εν κατακλείδι, τα παραπάνω συμπεράσματα συνηγορούν στην ανάγκη διαμόρφωσης μια συγκροτημένης και ολοκληρωμένης τοπικής στρατηγικής κοινωνικής ένταξης η οποία θα συμβάλει ταυτόχρονα:

- στη διασφάλιση της πολυεπίπεδης τοπικής διαλειτουργικότητας ανάμεσα στις διαδικασίες της κοινωνικής ένταξης (ενδυνάμωση) και της προώθησης των ωφελουμένων στην αγορά εργασίας και στην επιχειρηματικότητα (ανάπτυξη),
- στη συγκρότηση ενός Ιεραρχημένου Δικτύου Κοινωνικών Δομών –πilotικά με βάση την ανάλυση πεδίου- στη Δυτική Αθήνα (ΔιΚΔΔΑ) μέσω του οποίου θα αναγνωρίζονται και θα εφαρμόζονται εξατομικευμένα προγράμματα αντιμετώπισης της φτώχειας, προώθησης της κοινωνικής ενσωμάτωσης προώθησης των ωφελουμένων στην κοινωνική ένταξη, καθώς και στην αγορά εργασίας και στην επιχειρηματικότητα ιδιαίτερα για τους νέους και τους νέους ΕΑΕΚ).

Πρακτικά, πρόκειται για ένα «εγχείρημα» που «ξεπερνά» τη «διοικητική τοπικότητα» και αναδεικνύει τη «δια-δημοτική λειτουργικότητα», προβάλλοντας κοινές δράσεις, αξιοποιώντας κοινά εργαλεία και ομογενοποιώντας Κοινωνικές Δομές και Υπηρεσίες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, *Ευρώπη 2020 - Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, 2010*. [online] available from: <https://www.espa.gr/elibrary/%CE%95%CE%95_2020.pdf> [accessed 12/8/2016].

Γενική Γραμματεία Δημοσίων Επενδύσεων – ΕΣΠΑ, 2014. *ΣΥΜΦΩΝΟ ΕΤΑΙΡΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ (ΣΕΣ) 2014-2020*. Αθήνα

Διαχειριστική Αρχή του Ε.Π. Επισιτιστικής ή/και Βασικής Υλικής Συνδρομής ΤΕΒΑ, 2015. *«Οδηγός εφαρμογής του Επιχειρησιακού Προγράμματος I Επισιτιστικής ή/και Βασικής Υλικής Υποδομής (Ε.Β.Υ.Σ.) του ΤΕΒΑ*. Αθήνα.

EaSI, 2013. Κανονισμός (ΕΕ) 1296. Βρυξέλλες

Social Protection Committee, 2014. *Έκθεση για την Κοινωνική Κατάσταση στην Ευρώπη (Social Europe – Many ways, one objective)*. Βρυξέλλες.

ΕΛΣΤΑΤ, 2014. *Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών έτους 2013, με περίοδο αναφοράς εισοδήματος το έτος 2012 (Διακρατική Εναρμόνιση των δεδομένων της Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών - EU-SILC)*. Αθήνα.

Επικαιροποιημένο ΕΠΜ, 2015. [online] available from: <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2015/nrp2015_greece_el.pdf> [accessed 23/9/2016].

Επικαιροποιημένο ΕΠΜ, 2016. [online] available from: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-semester-national-plan_greece_2016_el.pdf> [accessed 25/10/2016].

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Επισιτιστικής ή/και Βασικής Υλικής Υποδομής για το FEAD, CCI 2014GR05FMOP001, 2014. [online] available from: <http://www.eiead.gr/publications/docs/%CE%95%CF%80%CE%B9%CF%87%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C_%CE%95.%CE%A0_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1.pdf> [accessed 13/10/2016].

Eurostat, SPC Annual Report 2014, 2016. [online] available from:

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Social_inclusion_statistics[accessed 22/9/2016]

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015. *Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα για την Απασχόληση και την Κοινωνική Καινοτομία 2014-2020 (EaSI), Άξονας PROGRESS, Πρόσκληση VP/2015/011*. Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014. *Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 223/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Μαρτίου 2014 για το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, L72*. Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010. *Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη*. Βρυξέλλες.

Grzegorzewska, M., Thenevot, C. 2013, Working age poverty: what policies help people find in a job and getting out of poverty?, *Employment and Social Developments in Europe 2013*, European Commission.

Kokkevi, A., Stavrou M., Kanavou E. & Fotiou A. 2014, «The Repercussions of the Economic Recession in Greece on Adolescents and their Families». Innocenti Working Paper No. 2014-07. UNICEF Office of Research.

ΚΥΑ 604/24.04.2015 «Σύστημα Διαχείρισης, Αξιολόγησης, Παρακολούθησης και Ελέγχου ενεργειών που συγχρηματοδοτούνται από το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους (Τ.Ε.Β.Α.)», ΦΕΚ 770B, 2015. [online] available from: <http://www.nomotelia.gr/photos/File/3459b-16.pdf> [accessed 13/10/2016].

Ματσαγγάνης, Μ., Λεβέντη, Χ. 2012. *Το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα: δημοσιονομικές και διανεμητικές επιδράσεις*, *Ενημερωτικό Δελτίο 3/2012*, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ματσαγγάνης, Μ., Λεβέντη, Χ., Καναβιτσά, Ε., Φλεβοτόμου, Μ. 2016, *Μια Αποδοτικότερη Πολιτική για την Καταπολέμηση της Ακραίας Φτώχειας*, Αθήνα: διαΝΕΟσις ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗΣ.

Μπαλούρδος, Δ. 2012. *Διαστάσεις της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού στις χώρες της Ε.Ε.*, Αθήνα: Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (ΟΚΕ). 2014. *Το Κοινωνικό Δίκτυο Ασφαλείας για τη Διατήρηση της Κοινωνικής Συνοχής: Προτάσεις και Μέτρα Πολιτικής*, Αθήνα.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2012. *Poverty Reduction and Pro-Poor Growth - The Role of Empowerment*. Paris

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2010. *Guideline on Pro-Poor Growth (PPG-Guideline), OECD/DAC, 2004-06 POVNET*. Paris

Περιφέρεια Αττικής, 2015. *Περιφερειακή Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και την Καταπολέμηση της Φτώχειας - Συστημική καταγραφή υφιστάμενης κατάστασης – Οριοθέτηση στρατηγικών επιλογών στα πεδία της κοινωνικής ένταξης και της καταπολέμησης της φτώχειας*. Αθήνα.

Πρόσκληση Δ23/οικ.49505/3609 στο πλαίσιο υλοποίησης του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Επισιτιστικής και Βασικής Υλικής Συνδρομής για το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Άπορους (TEBA/FEAD)» για την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020.2014 [online] available from: <https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUK EwjQwbiggerQAhUBXCwKHQ-cCEwQFggbMAA&url=http%3A%2F%2Fpin.gov.gr%2Fwp-content%2Fuploads%2F2015%2F01%2F%25CE%25A0%25CE%25A1%25CE%259F%25CE%25A3%25CE%259A%25CE%259B%25CE%2597%25CE%25A3%25CE%2597.pdf&usg=AFQjCNFjqxnm0s6aDlIjgkRtTEKsZI2_IQ&sig2=v8mvIvUnDPvIVXKfRUowLg&cad=rja> [accessed 13/10/2016].

ΤΕΔΚΝΑ, 2010. «Μελέτη για την εξεύρεση χώρων στην Αττική για τη μετεγκατάσταση των Ρομά από την περιοχή του Ελαιώνα», Αθήνα.

UNICEF, 2014. *Έκθεση για την Κατάσταση των παιδιών στην Ελλάδα*. Αθήνα.

UNICEF, 2015. *Έκθεση για την Κατάσταση των παιδιών στην Ελλάδα*. Αθήνα.

Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2015. *ΥΑ Δ23/οικ.23761/1507/27.05.2015 «Προσδιορισμός Κοινωνικών Συμπράξεων και την υλοποίηση των παρεμβάσεων του Επιχειρησιακού Προγράμματος “Επισιτιστικής και Βασικής Υλικής Συνδρομής για το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Απόρους (TEBA/FEAD) ”*». Αθήνα.

Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2014. *Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη*. Αθήνα.

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011. *ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΡΟΜΑ*. Αθήνα.

Φερόνας, Α. 2013, *Η Κοινωνική Διάσταση της «Ευρώπης 2020»: Ρητορική και Πραγματικότητα. Κοινωνική Πολιτική. 1.*